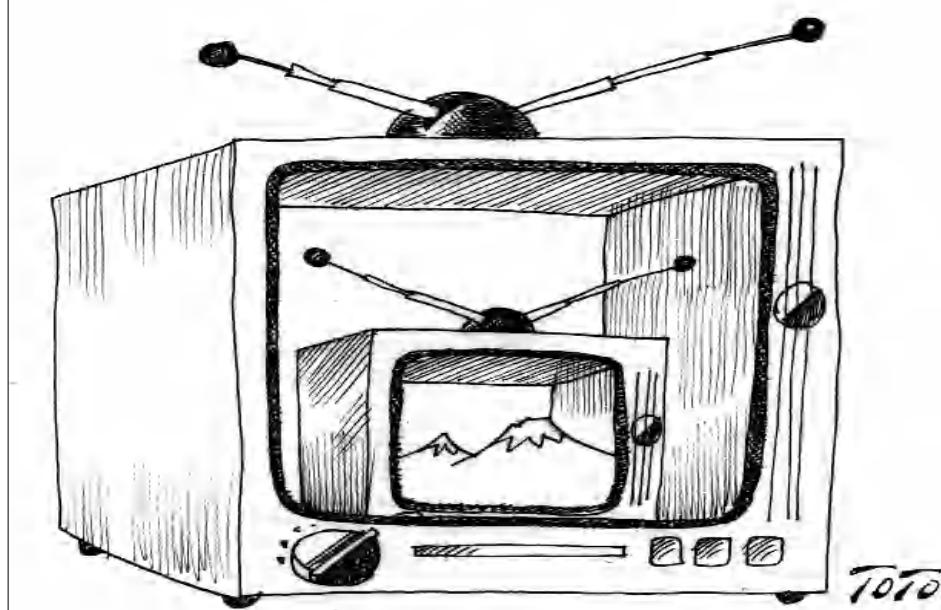

ՀՈՎԻԿ ԱՖՅԱՆ

Առաջիկա գարնանը սկսելու եմբ կառուցել Հայաստանը: Տեղն արդեն կա՝ ընդիհանուր առմանը 9,2 հեկտար սարածք եւ 150 հազար հմ ընդիհանուր մակերեսով թաղամաս: Դե, որուցվել է, որ այս՝ շուրջ 30 հազար հկ-ն չափից դուրս շատ է Հայաստանի հանար, մանավանդ որ մարգերակ ոչ նոր բաներ են կառուցվում, ոչ էլ հներն են դահլիճանվում, եւ դեռ է խսանալ՝ տեղապահութելով ավելի փոքր սարածքի մեջ: Որտե՞ղ, իհարկե խոռոր մոլի՛ սվյալ դարագայում՝ **Դալմա Գարդեն մոլի** հետևում, Դալմայի այգիներին հարող սարածում, որդեսզի համ առեւտուր ամենի, համ էլ կանաչ լինի: Զի բացավում, որ նախազծի հեղինակները կարդանան այնորու անել, որ կառուցվելիք Հայաստանը նաեւ ծով ունենա, կամ գունե մի գետ անցնի միջով...

2067 թվական. Հայաստան (ղա-
տնադրես՝ Արմենիա): Մայրաքաղաք Եր-
ևանում մի կողմից դատարավում են ս-
ելել ՀՀ-ԵՍ օջախակային համաձայնագ-
րի սուրագրման 50-ամյակը, մյուս կող-
մից դատարավում են համադեսական
հանրավէտի: Դարձ մեզն էր, հավերժը.
Համաձայն եւ մտնել Ռուսաստանի
Դաշնության կազմ: Ամբողջ ղետական
համակարգը, այդ թվում ընդունիչությունը,
մանավանդ՝ արեւմտամետները, բարզու-
թյուն էին ծավալում, որ մարդիկ Այս
վեերկեն: Բանն այն է, որ 2065-ին Ռու-
սաստանը մտել է Եվրոպիություն, հետեւա-
րա Ռուսաստանի կազմի մեջ մտնելով՝
մեմբ միանգամից հայտնվում են Եվրո-
պիությունում: Բոլոր կողմ էին, բոլոր
ժողովուրդը չէ: Դրա համար էլ համոզում
էին. նախազահ Պուտինը, այն հենց նա,
հառուկ ուղերձ էր հիել նախազահ Սարգ-
սյանին, այն հենց նրան, որ Ադրբեյջանի
նահանգամետ Իլհամ Ալիեւ 5-րդի հետ իր
վերջին խոսակցության ժամանակ ինքը
սացել է վերջինիս համաձայնությունը,
որ եթե Հայաստանը մտնի Ռուսաստանի
կազմ, ապա Լեռնային Ղարաբաղից նի
կտր, ամենայն հավանականությամբ՝
աճայի, կկցվի Հայաստանին, իսկ մյուս
մասերի ուրոց դեռ բանակցությունները
կարունակվեն՝ Միացյալ Թուրքիայի
հետ, որի ահից էլ Հայաստանում շատերն
ուզում էին տանը տեղափոխվել ցույց
Ռուսաստանի մի անկյունում: Սա անմի-
ջապահ ներկայացվում էր հայ հանրու-
թյանը, միանգամից այս թեմայի ուրոց
երգեր էին գրվում՝ իրին հայենասիրա-
կան, նոր չարենցները նոր տողեր էին հորի-
նում՝ շետելով, թե ով հայ ժողովուրդ, ո՞ն
միակ փրկությունը միասնական Ռու-
սաստանի մեջ է, իսկական չարենցները
չեին երեւում: Ազգը ընտրում էր Լու Անգել-
լեսից մինչեւ Վլադիմիրսով, Տորոնտոյից

Նոյն դուրս է զալիս Պալմայից

տան ժամանած գրոսաւորիկը, օրինակ Գորիսը տեսնելու համար, դեմք է Գորիս մեկնի, իսկ երբ կառուցվի **Նոյը**, ապա Գորիսը տեսնելու համար ճարդ կօնա **Նոյ** թաղամաս, ու կը այստեղ կառուցված Գորիսի թաղով, օրինակ՝ Գորիսի: Նախնական գնահատմամբ Երեանում Դայաստան կառուցելու այս ծրագրի համար նախատեսված է եղել 150 միլիոն դրամ, ինչպես և առաջարկ առաջ են, որ կարելի է մոտ 100 միլիոն դրամով էլ կառուցել, ավելի կոնկրետ՝ 98 միլիոնը լրիվ բավարար կլինի, չնայած այդ դարագայում հնարավոր է Աղարանի հասկածում համարակալ Գնդումիկը չկառուցվի՝ փողոց չքավարաբելու դաշտառով: Ի դեմք, թե ինչ դեմք է կառուցել եւ ինչը՝ ոչ, որությունը է հանրությունը: Ստեղծվել է կայի, որտեղ կարող են այցելել բոլոր ցանկացողները եւ հարցերին դատասխանելով առաջարկել ինչ-որ ժենի անդաման կառուցել, ինչ-որ ժենի ոչ մի դարագայում չկառուցել, մի խոսքով՝ եկող գարնանից, երբ կակսվի **Նոյի** հնարարությունը, Դա-

յաստանը կառուցելու ենի ազգովիճ, ըդհամենը 98 միլիոն դրամով:

Ներդրողներ արդեն իսկ նօմարվում են Հայաստանի զարգացման հիմնադրամ հայտարարել է, որ նախագծով հետարք ված են ամերիկյան AECOM եւ SWA բրիտանական ARUP, լիբանանյան ERGA ընկերությունները, որոնք, ինչպես հիմնադրամն է հատուկ ժետում՝ գրասաւորության ուղղությունների ծրագրաման 30-60 տարվա հաջող փորձ ունենալու աշխարհով մեկ:

Ես, իհարկե դժվարանում եմ ասել, բայց օրինակ SWA-ն աշխարհի ո՞ր մայրաքաղաքում է տվյալ երկրի մինչ լատկեաստեղծել, եւ դա որքանո՞վ է նոյաստվյալ երկրում տուրքօմի զարգացման ամեն դեմորում հիմնադրամը այս կարևոր հարցը չի մանրամասնել: Փոխարեւուն Հայաստանի զարգացման հիմնադրամ գործադիր ընօրեն Արմեն Ավագ-Ավագյանը հայտարարել է, որ Նոյեմբերի 1-ի Հայաստան մանող գրասաւորիկի գործը. նա Երևանում կծանոթանա, եւ

թաղրենից Շիրակի համ ու հոտին, տեսին, ու հրապուրվելով կայցելի Գյումրի: Իսկ թե զբոսաշրջիկը Գյումրիում ինչ դեմք է տեսնի՝ հետ կարենու չե՞: Գյումրիում, կամ Գորիսում, Գորիսում, կամ Սեւանում, Սեւանում, կամ Եղեգնաձորում,... Ի դեռ, մեր մարզերն, օրինակ Ճարտարապետական իրենց ուրույն ոճն ունեն, ասենից Կաղանում այլ ժեներե են, հջեւանում ա՞յլ, եթե ոչ, եւ մենից գիտենի, որ ոչ, աղա ինչղեն է Նոյում զբոսնող զբոսաշրջիկը հասկանալու, որ ինքը իինա Կաղանում է, իսկ իինա՞ հջեւանում:

Եւ ուրեմն ի՞նչ կլինը, եթէ այդ 98 մի-
լիոնվ նույն հետևանում կամ Կաղա-
նում թանգարաններ (օրինակ) կառուց-
վեին կամ դահլյանվեին, որբեսզի գըն-
սաւորիկներն այդ բաղաբներում տեսնելու
բան ունենայի՛ն սար ու ձորից բացի:
Լավ, եթադրեմ մարդը եկավ Դայա-
սան, գնաց Խոյ, Խենթացավ Գորիսով ու
գնաց Գորիս. Ի՞նչ է այնտեղ տեսնելու,
բացի այն ամենից, ինչն արդեն տեսել է
Նոյում, իսկ **Նոյում**, դարգ է, բաղաբնե-
րի ամենագրավիչ համար են կա-
ռուցելու: Եւ, ել ինչո՞ւ մարդը հավելյալ
գումար ծախսի, հասնի հեռավոր մար-
գեր, որոմ, իմիջիայլոց, Դայասանի
դարագայում այլքան էլ հեռավոր չեն
դրան մեկսեղելու համար, եթէ այն ա-
մենն ինչն արժի, որ տեսնի մարգերում,
արդեն իսկ տեսել է Երեւանում, դեռ մի
բան է՝ ճշխացրած:

Երկի՞րն է շատ մեծ, որ արհեստականութեն խսացնում ենք, թէ՞ ջրհեղեղ է սպասվում, որ Նոյին ենք կանչում: Ի դեմ, ջրհեղեղի ճամփին, նոր թաղանատում կարելի՞ է, որ նաև Արարած լեռը լինի, թէ՞ որա համար հավելյալ 98 միլիոն դրամ է դժուս... Եթե ոչ, ապա հոգ չէ, Այլազովսկիի՝ **Նոյն իշխում է Արարածից** նկարի անումը կփոխենք **Նոյը դրւու է գալիս Դալմայից:** Մանավանդ որ այնքան ենք փոփոքրացել, որ ավելի հավանական է երկրորդը, բան առաջինը:

2067

մինչեւ Սիդնեյ, Սիդնեյից մինչեւ Երեւանի գույք բաղադր Անտառանարկվուր, բոլորն ընթրում էին՝ այս, թե՞ ոչ: Փողոցներում, որ աղջկը որ տղային **այն** էր դաշտավանում, անմիջապես ժեսագրում էին ու ցուցադրում հեռուստաեսությամբ՝ ահա տեսեի, թե որքան ճարդ է **այն** բվեարկելու, տեսեի, որ Երևանաբորբոքում կողմ է միանալուն, իսկ արեգները միշտ են կողմ միանալուն, կատ չունի ում:

Հանրավելին մնում էր Երկու or. fawnp-չության վերջին օրն է, հաջորդ օրը ազգային լրելու է, իր մինչ այդ լուր չէր: Ոչ ոք Ռէ հիւ բարզում, Երանե, ովքեր ոեմ են միանալում՝ լրել են, իր անտեսում են, իր չեն նկատում, իր վասա են, որ ազգը ինաստուն է, իր ինասնությունը շմիանալը է: Թիշ են, մի բանին են մնացել, այն էլ այս-դիսիփ, որոնց ոչ ոք չի ճանաչում, անգամ իրար չեն ճանաչում, այժման վաղորոց չեն հավաքվել միասին: Էլ ոչինչ չեն ստեղծում, ոչինչ չեն գրում, նկարում, երգում, բանդակում, տառում, ...Ստեղծելոց հոգնել են, ընդ որում գենետիկորեն: Միայն մտածում են ազգի մասին, գիշերները, եր մտածելը ոչ հանցան է, ոչ էլ ամոք, բանի որ ոք ոք պահին չե տշմում:

Լուսաբան որ է, քայլ աղմոնկը չի դադարում: Մարդիկ վկայել են բարձրածայն մտածել, իանի որ լուր մտածելը համարվում է հանցագործություն, հավանական դավադրություն, դեւական հեղաշեջման փորձ: Մտածելը տեղ է գտել Ջրեական օրենսգրքում՝ որպես հանցանք, 10-20, որու դեմքերում էլ՝ ցմահ ազատազրկմանը, նայած թե ով է մտածողը: Օրինակ Ողբենինի **Մտածողին** Կենուրուն եւ Սորբ Մարած վաշչական ծրամմերի դատարանում դատավարեցին ցմահ ազատազրկման, իանի որ վերջինս համառորեն հրաժարվում էր:

բարձ մտածելոց: Սակայն շուտով ազատ սեղին, ընդ որում ոչ թե այն դաշտառով որ հասկացան, այլ տանի որ Ֆրանսիայի դեսպանատունը միջամտեց, իսկ հանուն Ֆրանսիայի մենք...Հ, ռուսներին դեմ չեն գնա: Համբավելին ամեն ինչ դատրաս է ճիշտ է արևմտամետները մինչեւ Վերջին օրն առաջարկում էին, որդեսզի վեեաթեր թիկներում հարցի ծեւակերպումը փոխվի այն լինի ոչ թե՝ Համաձայն եթ մտնել Ռուսաստանի կազմ, այլ՝ Համաձայն եթ մտնել Եվրոմիություն, որտեղ նաեւ Ռուսաստանն է, բայց առաջարկը չընդունվեց: Ի դեռ, Ռուբեն Հախվեռյանը, այր հենց նա, իր առաջարկն ումեր՝ նա կոչ արեց, որ վեեաթերիկներում հարցը լինի հետևյալը՝ Համաձայն եթ մտնել: Այսանը և նարջ եւ կոնկրետ:

Բայց Սփյուռքը վկեարկելու իրավունքուներ երբ սարհներ առաջ բննարկվեց

այդ հարցը, եւ գտեթ որոշվեց, որ ղետք է այդ իրավունքը տալ մեր հայրենակալիցներին, Սերժ Սարգսյանը աշխատանքային կարձատել այցով մեկնեց Մոսկվա, դրանից հետո որոշվեց, որ ավելի լավ է **Արիստունը** շարունակվի: Ի դեռ, այդ տարին Հայաստան հաճախայլական հիմնադրամն ամենափիչ հանգանակություն իր հասլանեց:

Հանրավեհի օրը Երկիրը զարթնեց ինչ-
պես նիշը՝ հոգմած ու տխուր: Հանրավեհն
անցավ համաձայն օրենքի՝ թափանցիկ,
ժողովրդավարական, առանց լցոնումնե-
րի: Իմաստը չկար կեղծելու. բոլորը վստահ
էին, բոլորս սիրում են Ռուսաստանը, բո-
լորս սիրում են Եվրոպան, բոլորս սիրում
են լավ ապրել եւ բոլորս միամիտ են: Ե-
րեկոյան դարգ դարձավ, որ հանրավեհին
մասնակցել է 444 հազար մարդ, սա ընս-
րելու իշավումն ունեցող ՀՀ խաղաղաբան-
ութեան մասին հայոց ազգային համակարգութեան մաս

րի՝ 98 տոկոսն էր: ճիշճ է, 2040-ին Հայաստանի բնակչությունն արդեն դաշտելք էր 4 միլիոն 444 հազար մարդ, բայց հաջորդ հակ տարում այդ 4 միլիոնն անհետացել էր, եւ մնացել նորից 444 հազար.... ԿԸՀ-ն հանրավվեն հայտարարեց կայացած, բայց առաջին արդյուններն ուշանում էին: Փոխարենը հայտնվում էին տեղեկություններ անվավեր ճանաչված վեեաթերթիկների մասին, ըստ որում ավելի ու ավելի շատ: Հաջորդ օրը ԿԸՀ-ն որոշել է հայտարարությամբ հանդես չեկավ: Նախագահ-Վարչապետի կամ Վարչապետ-նախագահի նստավայր գալիս ու գնում էին տարբեր մեթոններ, նախագահը Պուտինը Սերժ Սարգսյանին հրավիրեց Մոսկվա՝ կարճատե աշխատանքային այցով... Ու մինչ կմեկներ նախագահը, ԿԸՀ-ն հայտարարեց հանրավեհ արդյունները. ՀՀ բնակչության 98 տոկոսը՝ Համաձա՞ն եթ մանել Ուլսատանի կազմ հարցին դատախանելի էր՝

Պատերազմի հավանականությունն Ասիայում 2018-ին

2018 թվականին Ասիայի երկու տարածաշրջաններում դատերազմի վտագը չի բացառվում, կարծում է ժմելի *Le Temps* թերթի մեկնաբան **Ֆրանսուա Նորդմանը**:

Աշխարհաբաղաբական իրադրությունը շարունակում է վա-
թարանալ, թեև աշխարհի բնակչությունը միշտ չէ, որ գիտակ-
ցում է դա: Առանձնակի մտահոգություն են լատառում երկու
հավանական օջախներ՝ Կորեական թերակղզին եւ Մերձավոր
Արևելք:

Լողովնի Ռազմավարական հետազոտությունների միջազգային ինսիտուտի և սօրեն Ասրկ Ֆիզմատրիկի գնահատմանը Կորեական թերակղում 2018-ին դատերազմի բռնկման հավանականությունը 50 տոկոս է: Քիչ հավանական է, որ ԿԺԴՐ-ԱՄՍ-ի եւ Զինասահման ճնշման ներքո դադարեցմի իր միջուկային ծրագիրը եւ բալիստիկ հրթինների փորձարկումները:

Հայրավոր է արյով, որ նման դպիմաններում նախազահ Դո-նալդ Թրամփը իրականացնի ԿԺԴՐ-ին «հրով ու սրով» դատելու վերաբերյալ իր հնչեցրած սղառնալիքը, հարց է տալիս մեկնարանը: Որու մեկնարաններ սխալվում են՝ կարծելով, թե Կիմ Չեն Ինի վարչակարգը չի հանարձակվի սեփական ընթացքը շարունակել՝ վախենալով ԱՄՆ-ի, ճաղողնիայի եւ Հարավային Կորեայի դատասխան հարվածներից: Սակայն անհնար է սվյարդեղում վստահ լինել:

Մարկ Ֆիդուարտիկը գտնում է, որ սղանայինների այդօրինակ փոխանակումը կարելի է համարել հոգեբանական դատերազմ Ակնկալվում է, որ Զինաստանը կուտեղացմի ճնշումը Հյուսիսային Կորեայի վրա եւ կվիրարի վերջինիս նկատմամբ ձեռնարկված ՄԱԿ-ի դատաժողութերը: Իհարկե Հյուսիսային Կորեան առայժմ ցույց չի տալիս, թե նտադիր է նույն ժամանակներու անցկացնել միջուկային գենի փորձարկումներ: Բայց դրանց չի նոյասում նաև ճնշուք: Գարնաճը հայտնի կրթանա, թե ԿԾԴՐ-ն իրու հրաժարվում է արդյուն իր սպառներից: Եթե ոչ, ապա միջազգային ընկերակցությունը դեմք է դատասիսան միջոցներու գնի առանց միջուկային դատերազմի սանձազերծման:

Ինչ Վետարեում է Մերձակը Արտելին, այստեղ ռազմաւունչ հոեսնորաբանությանը զբաղվում են Իրանը եւ Սաուդյան Արաբիան: Սակայն նրանց հնարավորությունները միատեսակ չեն Եր-Ղիադը ճահիճված է «հայանական դետության» անկման ընորհիվ Իրանի առաջխաղացմանը: Իրանի ազգեցությունը տարածվում է Իրավյան Ջրդաշտնի, Սիրիական Ջրդաշտնի եւ Ասումիսկ Շուրիքիայի մի մասի վրա:

Եմենից Եր-Ոխաղի ուղղությանը Իրամի դաշնակիցների հրի-
ռի արձակումը, սատողի գահաժառանգ Մոլիամներ Բեն Սալ-
մանի նախաձեռնած բարեփոխումները, Լիբանանի վարչապետ
Սաադ Քարիրի դաշտնարդության դաշճառով այդ Երկրում
ծագած ճգնաժամը հիմքեր են տայիս Երկյուղելի Երկրորդ ճա-
կատի բացումից: Սակայն Լիբանանում բնակչությունը դեմ է
սառուցիների միջամտությանը եւ հավատարիմ է վարչապետին
իսկ Ֆրանսիայի եւ Զինաստանի դիվանագիտական միջամտու-
թյունը թույլ սվեց կատեցնել հնարավոր հրետեր: Այդուհանդեռձ
Սառույան Արարիայի եւ Իրամի մրցակցությունը շարունակում է
սրվել:

Այսինքն, 2018 թվականին խաղաղեցումը Իհշի հավանական է, իսկ տատերագի վտանգը՝ բավական մեծ, ամփոփում է հողապահությունը:

2067

Ոչ ո՞վ չգիտեր, թե ի՞նչ դեմք է արվի այդ արդյունքների հետ, անգամ Պուտինը: Ավելին, որտես մեկը չինացավ, թե ինչո՞ւն է սացվել, որ ժողովուրդը վկարկել է այդ-դեմք ու այդքան ճիշահանուր, ընդ որում մտածված, այն դարագայում, երբ մտածելը քեռեն դաստիա էր: Ողջ ժողովրդին ձեր բակալելու համարձակություն ոչ ո՞վ չինեցավ, չնայած կոչեր լսվեցին, ընդ որում Ազգային ժողովում, որտեղ հայտնվում են նրանք, որոնց ընտրում է ժողովուրդը: Սիսլոված դիմեցին Սահմանադրական դատարան: Բարձր դատարանը որոշեց, որ ժողովրդի կամացահայտությամբ՝ Հայաստանը չի վկերկել Ուստասանի կազմում ներառվելու օգին, բայց ժողովուրդը դրան դեմ չէ: ՄԵՐ որոշման հիման վրա որոշվեց, որ ուժեմն մննում ենք, մանավանդ, որ վաղուց մտել ենք. սանտությունը նույնն է, բայց նույնն է, բաղադրական դիրքորոշումներն ու առանձնահասկությունները նույնն են, լեզուն նույնանում է, մի խոսքն... Ուստեսակին ու Տոլսոտը դարձան հայ մեծ գրողներ, մեկ օրում դարձան տիեզերական, միջովային, աշխարհակալ, անծայրածիր ԵՄ-ում մեզ սկսեցին անվանել ոռուներ, Ուստասանում՝ Խաչկրա, փոխելով համրահայ հավատարիմ շամ՝ Հաջիկոյի անունի առաջին տարը միայն: Ոչ աջից, ոչ ձախից, ոչ վերեւից, ոչ ներեւեւից մեզ որտես մեկը չէր սղանում. բոլորը վախենում էին անվանագ ապրում էին: Արցախը, նրա շուրջ բանակցությունները շարունակվում էին՝ Ուստասանի եւ Թուրիխայի միջուն: Ի դեռ, 2167-ին, երբ Ուստասան՝ Հայկական Համրադեսությունում բոլորը խոսում էին ոռուներն, այդ բանակցությունները ուր շարունակվուն էին:

Դ. Գ.- Դիօցում՝ մտածելը բենրեն դաստելի արարք չէ... արագի:

ԱՐՄԵՆ ՄԱՆԿԵԼՅԱՆ

**თბილისის
ათასობის მუნიციპალიტეტი**

Suwunusun-Elrnish

Հայաստան-Եվրոպի թյուն համագործակցության նոր ձեռաշակի ու դրա հնարակությունների մասին

թյուն ունեն Հայաստանի համար:

իրանցնում են առաջարկներ,
որմ նոյնիսկ Եվրոպական լա-
ւուանականերում մեծ վերապա-
հումներով են ընդունում, իս-
տաս դեռություններում ուղղա-
արգելված են, եւ հայկական իր-
կանության համար դրանք անը-
դունելի են: Այս կետք արժենե-
ներմուծման փորձերն էլ վարկա-
բեկում են Հայաստան-Եվրոպա-
համագործակցության տարբ-
ջնաշախերը ևս: Սա է դա
ճառներից մեկը նաեւ, որ նո-
միկ այս վերջին դայմանագի-
մեծ վերապահումով են ընդ-
ուում հայաստանյան հասարակո-
թյան մի զգալի նասը:

Ինչեւէ, համագործակցության այս ձեռաշափղ, սակայն, չկայացավ 2013թ-ին, եւ Դայաստան սփրուկած էր վերադասնա բանակցությունների սեղանին ԵՄ-ի արդեն նոր օրակարգով, նկարգավիճակով եւ տեղի ունեցած աշխարհաբանական նվիպիդությունների դպյանանը բում: Դայաստանը արդեն կատարել է իր ընտրությունը եւ լինելու ԵԱՏՆ անդամ դեւություն կածեսք թե կատարել է աշխարհաբանական նվիպիդությունը:

թվուա Եր, թե հսարապիր չի լիս
Վերսկսել Երկողոյն բանակցու-
թյունները Երեւանի ու Բյուտելի
միջեւ։ Կածիքի կար, որ Հայաստա-
նը կիայսնվի Երկողոյն ճնշնան
տակ Մոսկվայի ու Բյուտելի կող-
մից, ինչն էլ կճախողի բանակցա-
յին գործընթացը։ Սակայն իրա-
կանում հենց այս զգնաժմերը եւ
աշխարհազազմապարական փո-
փոխություններն էլ նոյաստցին
ոչ միայն բանակցությունների
վերսկսմանը, այլև դրա հաջող ա-
վարտին ու համաձայնագրի կմի-
մանը։

Ուկրաինական դեղբերը աղացուցեցին, որ Եվրոպիության՝ այսպես կոչված արենելյան գործընկերության բաղադրականությունը ձախողվել է եւ այդ դայնանազիրը կմասք լեռությունները կանգնել են լրագույն խնդիրների առաջ, ինչը նոյաստել է նաև այստեղ հակաարենմյան տաճարությունների ուժեղացմանը: Պատ-

Յայաստանը, որը ՅԱՊԿ եւ ԵԱՏՆ անդամ ղետություն է ու լիարժենութեն համագործակցում է այս կառուցյալների շրջանակում, իր համաձայնագրով համագործակցության նոր ձեռաչափ է ստեղծում, որը միաժամանակ կարող է ձեռնություն լինել բոլոր կողմերին էլ թե ԵՍ-ին եւ թե Ռուսաստանին։ Այս բանակցություններով եւ համագործակցության դայմանագրի կմինամք Երեւանը ցույց սվեց, որ խորքային զգնաժամի մեջ գտնվող Արեւուսէ-Արեւելի հարաբերությունները դեռ վերջնականութեն կործանված չեն ու կարելի է դրամից դուրս գալու ելք գտնել, իսկ այդ ելքը գտնվում է Երեւանում, հետեւարա Յայաստանը կարող է ու դեմք է դառնա այն հարթակը, որտեղ կալվածն բանակցություններ ստեղծված զգնաժամի հաղթահարման համար։

Այսինքն Քայասանն իր կարեւորությունն է տեսում որպես դետություն-կամուրջ, որը իր բաղականությունը կառուցում է ոչ թե տարածայնությունների, այլ միայն հաճախայնությունների հիման վրա եւ ի տարբերություն իր հարեւան դետությունների կարող է հավասարապես լեզու գտնել թե՛ Ռուսաստանի, թե՛ Եվրոպայի եւ թե՛ Իրանի հետ, որը իհարկե առանձին թենա է, սակայն բանակացային գործընթացում այդ գործոնը եւս կարեւորվել է: Ինչեւ և, սա հայկական դիվանագիտության համար կարեւոր հաջողություն է, ինչի մասին դեմք է տեսել ու նույնականացնել ու այն նոր հնարավորություններ է բացում մեր երկրի երկու կողմանունը:

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳԱՅԱՆ

mqr

Իր ֆիզիկա-աշխարհագրական դայմանների ընորհիվ Հայաստանը միշտ եղել է մի բնական հսկա միջնաբերդ, որն իշխել է Եջաղբաշի վրա, որի դաշտառով էլ դարեւ շարունակ աշխարհի հզորները ձգտել են սիրել նրան: Այդ դաշտառով էլ հայ ժողովուրդը մշապես զինուժ ունենալու անհրաժեշտություն է զգացել: Բայց միշտ չէ որ նա ունեցել է իր զինուժը եւ երեսն զրկված է եղել սեփական բանակ ունենալու հնարավորությունից: Դայ ազգը միշտ երազել է դրա մասին. ի դեմք բանակի տեսնելով հզոր հենարան սեփական իննության դրսեւորման եւ հուսալի դաշվար թշնամական ունագությունների դեմ: Նա միշտ դատարան է եղել զորավիզ լինելու եւ սաշարելու իր զորականին: Միայն ցավով, հայ զորականը հաճախ սիրոված է եղել օսար ափերում ծառայել:

Օսար թե հյայրենի բանակում հայ զորականը միշտ էլ առանձնացել է իր բացությամբ եւ հավատարիմ է եղել զինվորական Երդումից: Այնուա որ առանց վարանելու կարելի է արձանագրել, որ թե՛ւ օսար նվազողմերն արել են ամեն ինչ հայ ազգն ու բանակը մինյանցից զատելու եւ օսարացնելու համար, սակայն ոչինչ չի սասացվել: Նրանք միշտ էլ նույնականացել են, մեկ ամբողջություն կազմել, փոխլրացրել մինյանց եւ հաղթանակներ կրել:

Հայոց ռազմական եւ մասնավորաբեր քանակի դատմությունը լավ ուսումնասիրված չի եւ դա այն դեղորամ, եթր. «Աշխարհի բանակները բայլում են մեր դատմության դասագրերի էջերով... Դունական ու հռոմեական ռազմավեսի մասին շատ բան գիտեմք, մինչդեռ անցյալի հայկական բանակների դատմությունը ցայսօր մնում է չլատմված» (Տես Հայրաբեցյան Կ., Այալան Ե., Այրուճի մեծ գաղտնիքը, «Երևան» ամսագիր, թիվ 4, 2007): Swartը դարձության մեջ հայոց զորքերի թվաքանակը, կառուցվածքը, գենոի ու զինամթերի տևականությունը, դաշտավայրական անրաշինությունների համակարգը եւ ընդհանրաբեր ռազմավեսաց կարոն են խոր եւ բազմակողմանի ուսումնասիրության:

Ոզգմավեսիք բնագավառում որոշ աշխուժություն նկատվեց ԽՍՀՄ-ի կողմից հիմնելու ամբարձման ջախջախման հաջորդած տարիներին: Սակայն, բանի որ այդ բնագավառին վերաբերող հարցերը բացուրություն ներկելու արգելված բնագավառներից էր ԽՍՀՄ-ում, իհման ախտնին ամրապնալու փորձերը լրի փորձեր էլ մնացին: Միայն այդ տարիներին գրված ԽՍՀՄ որոշ բարձրասիւծան ռազմական գործիչների հոււերում (Բաղրամյան, Շտեմենկո, Գրեչուն եւ այլն) հրնաբաց խոսվեց նաև հայկական դիվիզիաների եւ հայ մարտիկների սիրանվերի մասին: Գրվեցին նաև ճակատային օրագրություններ, հոււեր, ինչպես նաև ռազմաճակատային կյանքին ու առօրյային նվիրված մի շարք գեղարվեստա-վավերագրական ստեղծագործություններ, որոնց հեղինակները դատերազմի մասնակից լրագրող-վավերագրողներ էին (Յ. Թոշար, Յ. Սիրաս, Ս. Խանզադյան եւ այլք), որոնք փորձառու էին արժենութել այդան մեծ գրողությունների գնով նվաճված հայքանակը: Ուստամնասիրություններ գրվեցին նաև Եւրոպա աշխարհամարտի ընթացքում հերոսական ճանապարհ անցած հայկական դիվիզիաների ու հայ մարտիկների անօրինակ սիրանվերի մասին:

Հայ ռազմարվեսի դատմությանը նվիրված աշխատություններ գրվեցին 1960-80-ական թվականներին (Տես օդինակ՝ Սարգսյան Ս., Հայ ռազմարվեսի դատմություն, Ե., 1969): Սասնավորադես ընողիակալ գործ կատարեց դահեսի գնդապետ, դրոֆ. Ար. Հարությունյանը, ով մեծ քանիներ էր գործադրում հայկական ազգային պատմությանը:

Զգալի թվով նոր ուսումնասիրություններ հրատարակվեցին Վերջին երկու տասնամյակում: Դրանց հիմնական թեմանենկախության արժարույթին Արցախյան հերոսամարտին զուգընթաց հայոց բանակի ստեղծման բարդ ու դժվարին են միելնույն ժամանակ անհրաժեշտությունների կազմակերպմած գործընթացն է (Տե՛ս՝ Հարությունյան Ս., Գոյամարք, 1998)։ Սարգսյան Վ., Ոգու փորձություն, 2000։ Հարությունյան Ս., Արցախյան դատերազմի սկիզբը եւ Շուշիի ազատագործությունը, 2002, Սկրչյան Շ., Արցախում ես ու

Ժողովրդի մասնակցությանը բոլեակա եւ դարսկական ժրառթետության դե ծավալված դատերազմներին ու Երկրա աշխարհաճարտերին: Այդ ուղղությամ շարունակվող աշխատանքները հոգս են Երևանում, որ աղագայում եւս հայ ռազմական պատմության մասին հիմնարար աշխատություններ կունենամ:

❖❖❖

Ուազմական արվեստը Հայաստանու բավականին հին դասմություն ունի Յնագոյն աղբյուրներից տեղեկանում են որ մեր Շախմիները հազարամյակներ առաջ ռազմի գործում հնուց են եղել: Այնասին են Վկայում ինչպես հին, այնուելք ու ուստի օսա աղբյուրներ (Տե՛րողուսու, Պատմություն ինը գրից Ե. 1986, Զսենովին, «Անարասիս», Ե. 1970, Պլուտարքոս, «Թագավորների գորավարների ասուլյաներում»՝ <http://www.tarntercum.ru/2015/10/blog-post-12.html>, Կրիս Գ. Ս., Ֆրամентներ պատմությունների մասին, ՎՃԻ, 1950, Ն 1, Ամֆիթատրոս Ա. Բ., Արմենիա և Հռոմ, Ս., 2015): Հայաստանագորությունը եւս հարուս նյութը դահլիճնել հայ զինվորականության եւ հայոց բանակի դասմությունը լուսաբանելու համար (Տե՛ս Ս. Խորենացի, Հայոց դասմություն, Ե., 1961: Փ. Բուզանձնացի, Հայոց դասմություն, Ե., 1947: Ղ. Փափառ Մեծից, Հայոց դասմությունը եւ Վահականությունը՝ աշխատանքների մասին, Ե., 1961)։

Տիճանով ցածր ազնվականի մոտ եւ ուսուցման ողջ ընթացքում աղրում էին նրա տանը: Սա արվում էր այն նոյատակով, որ աղազա հրամանատարը հնարավորինս լավ ժանաչեր իր ենթականերին, մոտիկից ծանոթանար Օրանց կարիքներին ու հոգւերին: Միեւնույն ժամանակ աղազա ռազմիկների մեջ սերմանվում էր հայրենիքն ու իրենցից բարձր ասիթանի վրա գտնվողների նկատմամբ նվիրվածություն եւ աներկբայորեն ենթարկվելու հակություններ: Ի դեմ՝ նմանահիմ ճոշեցում կար միջնադարյան Եվրոպական ասմետների դասիթարակության գործընթացում: Միայն այն տարերությամբ, որ Եվրոպայում ազնվականի զավակը կրվում էր ավագ ասմետի մոտ:

Սիենույն ժամանակ հայ դատասնուն նաեւ բաղադրական դասիարակություն էին տալիս: Նրա մեջ մեծ հարգանք էր ներշնչվում ազնվականական տան գլխավորի՝ hnr նկատմանը: Այնուհետև հայ դատանու մեջ ամրագրվում էր ընտանեսիրության զգացումը: Այս երկուսը անհրաժեշտ էին տնինիկ հոգեւոր ժառանգությունը սերունդներին փոխանցելու եւ գերդատանական դատիվը բարձր դահելու համար:

Ինչուս արդեն նեցինք, հայկական գինութք հազարյակների դատմություն ունի եւ հայոց դատմության կարեւորա-

Անիի դարիստների տակ. հարձակվում է հայոց այրուձիւ

Իհ տատերազմ Տեսա, 1996, Պետրոյան
Ո., Արցախ, տատերազմ, զինադադար
Ե., 2001, Արցունքն Վ. Բ., Ըստիա և
Հաղործութեան Կարաբախ, 1994, Արցախամյամ
Ն., Կամավորական ջոկատերից մինչեւ
դաշտամության բանակի ստեղծումը
ԼՀԳ, թիվ 2(312), էջ 117-129 եւ այլն):

Հմանանդրի նպիրված վեցին աւրի ներին գրված աշխատությունների մեջ առանձնանում է ռազմարվեստի դասմաքանակը Սուրբ Մարտիլյանի գիսավորական հերենականին հիմք նախաձեռնությունը:

հեղինակային խմբի նախաձեռնությանը է Օսմանյան Եվրասիայում:

Ի սարեւություն շատ այլ զորաբանական ների, որոնց հաջողությունը դայմանակ վորված էր լինում ավարառությամբ, հայտնի չէ։

կական զրիթերի ուսուցման եւ դաստիարակության հիմքում ընկած էր գաղափարաբարության կամ դաստիարական ժամանակական դիմումը, բայց որ դրսից անընդհանուր առաջնացող ներխուժման վտանգը դաշտում էր համախմբվածություն եւ անօրին մուլտիպլիստիկ դաշտում: Ենթադրությունը՝ մեզ հասած դասմական սկզբաները հիմն դարերից հայկական ազգային եղեական դրվագներում ուրույն դեր ունեանակություն է ունեցել զինվորական դաստիարակությունը, որի հիմքում գիտական հետ մեկտեղ խիստ կարեւորվել է բարոյական, տրամադրության եւ հայրենասիրության դաստիարակությունը:

Դա Վերաբերում էր հատկապես սղայական կազմին: Կարելովում նաև հրամանատարի հոգատարություն զինվորի նկատմանը: Այդ իսկ դաշտառով, իին Քայատանում գործող կազմ հանձնայն, ազնվականների տղա երեխաները ուսանում էին իրենցից մեկ աս

յթք հայոց մեջ

Գոյն ժամանակահատվածներին համադրասախան ունեցել է իր **զարգացման փուլերը**, որոնց ընթացքում այն շարունակաբար փոփոխվել, զարգացել եւ կատարելագործվել է:

Ուրբողահայր Մովսես Խորենացին մեր դեսականության սկիզբ է համարում Հայկ Նահապետ՝ Բարելոնի ժրակալ Բելի դեմ Հայոց ծորի ճակատամարտում տարած հաղթանակը: Նկարագրելով ճակատամարտը՝ Խորենացին ընդգծում է այն կարեւոր հանգանակներ, որ Հայկը եւ Բելը ճակատամարտի վայր են զայխ հետեւակ զորքերով, այսինքն՝ հեծելազորերը դեռեւս գոյություն չունեին: ճակատամարտի ժամանակ Հայկի զորքը դասավորվում է եռանկյունաձև, իսկ Բելի զորքը գալիս է անկանոն ամբողիս ննան: Այսինքն, հայերի մոտ կար հստակ ճշակված մարտավարություն: Հայկն իր զորքը բաժանում է թեւերի, իմքը դեկավարում է կենտրոնական թելը, աջ զորաթեւին հրամանատար է կարգում իր որդի Արամանյակին, ձախ զորաթեւին՝ իր թոռ Կաղմոսին: Յուրաքանչյուր զորաթեւի հրամանատարին կարգում է տեղակալներ, որդեսզի հրամանատարի զոհիվելու դեմքում անմիջապես փոխարինողներ լինեն: Այս սկզբունքը այսօր արդեն բոլոր երկրների բանակների մարտական կանոնագրերում դարտասիր է: ճակատամարտում հայերի կողմից կիրառված գեներից Խորենացին նույն է սուրբ ու լայնալիք աղեղը, ինչը վկայում է դեռեւս հնագույն շրջանում հայերի բանակում դիլուվահանների առկայության մասին:

Խեթական արքունիքից էլ տեղեկանում ենք, թե ինչպես Քայասայի ԱԳ-նիա (1345-1316 թթ.) բազավորը խելացի մարտավարության (գիշերային մարտերի) օնորիկվ կարողացել է տեւական ժամանակ հաջող դայտանել խեթական գերակշռող ուժերի դիմ եւ դուրս վանդել նորաց երլիքա:

ԵՐՎԱՆԴԻՄՆԵՐԻ ԾՐՁԱԿՈՒՄ հայկական բանակն ավելի է կատարելագործվում: Խորենացու վկայությամբ հետեւակ կրվողները ձիավոր դարձան, դարսերովներ՝ հաջող աղեղնապահներ, լախսերովներ զինվեցին սրերով ու տեղավոր նիզակներով, մերկերը դաշվեցին վահաններով ու երկար զգեստներով, այսիմքն՝ խոսքը լավ զինված եւ հճուտ բանակի մասին է: Դրա խոսում վկայությունն էր այն, թե ինչուս 331 թ. Գավաճելայի ճակատամարտին ճամանակող Շայոց Այրուձին կարողացավ ճեղթել մակերդնական հեծելագորի նարտակարգ եւ դրւուգալ ծրագիր:

Դայսմի է, որ գրեթե բոլոր հայոց արվաները մեծ ուշադրություն են դարձել բանակին: Այդ առօնով առանձնանում է համարես Արտաքի Ա-ն (189-160թթ.): Նա իրականացրեց ռազմական խոռոչ բարեփոխումներ՝ սահմանամերձ 4 նահանգներին ավելի բարձր կարգավիճակ ընդունեց՝ դաշնամուկ բրեժինություններ, որոնք ունեին ճշշական զորք դահելու իրավունք, ինչը աղափում էր սահմաների անվտանգությունը: Ինչողև նաև զորահավաքի կազմակերպումը հետացնելու համար Երկիրը բաժանեց 120 վաչական միավորների՝ գավառների: Պատերազմների ժամանակ գավառադեմքը դարտավորվում էին առաջին իսկ կոչով:

h̥hu ñurtr̥hq

իրենց զոկասներով ներկայանալ թագավորներին:

Տիգրան Բ Մեծի (թ.ա. 95-55 թթ.) օրով
Հայաստանը հասնում է իր հզորության
գագարնակետին: Իրականացվում են
հերթական ռազմական բանեփոխումները: Կետեւակի ծանրազեն եւ թերթևազեն
գնդերի մեջ առանձնացվում են միասե-
սակ զինված ու նույն դաշտանական
համեմեռամերով երեից վեց հարյուրակնե-
րից բաղկացած միջանկյալ ստորաբ-
աժնումներ, որոնք հիմքեցնում են այսօ-
վա գումարտակները: Դիշատակվում են
նաեւ սալրավորների ջոկասներ: Տիգրա-
նի բանակի գլխավոր հարվածային ուժը
ծանրազեն հեծելազորն է՝ զինված եր-
կար նիզակներով, աղեղներով, սրերով եւ
դաշտանված զրահով ու եւկարացված
սաղավարով: Պատերազմներն արդեն
մանրակրկիս կերպով նախաղարտաս-
վում էին, ճօակվում էր նարտավարու-
թյուն: Սարք սկսում էր թերթևազեն հետեւակը, այնուհետև գործի էր անցնում
ծանրազեն հետեւակը, որն անդրադա-
նում էր հակառակորդի գլխավոր ուժերի
գործի: Ծանրազեն հետեւակի հետ միա-
ժամանակ մարտի էր նետվում նաեւ հեծե-
լազորը: Կեծյալները նախ նետահարում
էին հակառակորդին, աղա անցնում նե-
անամարտի: Կերչին գրոհին ներգրավվում
էին արդեն բոյոր ուժերը:

Նկատենք նաեւ, որ բացարձակ միապետության շրջանում հայոց բանակի գերազույն պիտակուր հրամանաւարը համարվում էր բազավորը, իսկ գործնականում՝ թռութանը, որը հելլենիզմի դարաշրջանի կեսերից սկսեց կրչվել սղարարութեան: Հայոց բանակն այդ շրջանում ունեցել է կառուցվածի համակարգված եւ ֆունկցիոնալ բաժանում՝ գունդ, գունարտակ, վաշը, երեմն նաեւ հարյուրյակ, բանակային կարգուկանոն, զինվորների իրենց հրամանաւարներին նվիրվածություն: Գոյություն է ունեցել զինվորական դասիարակության նղատակառուղված եւ բարձր դրվածի: Հայկական ազգային բանակի ձեւավորումը, նրանուն սղաների դերը, նրանց դատրաստության խնդիրները եւ զինվորական գործունեությունը դաշնական յուրաքանչյուր ժամանակահատվածում դայնանավորված են Եղել մի շարժ գործունեություն՝ դատմաքաղաքական, ազգային, մշակութային, որնց հոլովություն եւ ձեւավորվել ու կազմավորվել է մեր բանակը:

Հայկական բանակն իր մարտունակությամբ հիշակված էր Յին աշխարհում: Ուսագրավ է այն փաստը, որ հետագա

դարերում անկախության եւ ղետականության կորսից հետ անգամ, այն դահլիճնեց իր դեր եւ հաճարումը սկզբում՝ Սասանյան Պարսկաստանի, այնուհետև՝ Արաբական Խալիֆարի ժամանում։ Հայ զրական ուժը զարգացում ապրեց նաև հաջորդ դարերում եւ մեծապես օժանդակեց Հայոց ղետականության վերականգնմանը՝ 9-րդ դարում՝ Բագրատունիների գլխավորությամբ, 18-րդ դարում՝ Դավիթ Բեկի ղեկավարությամբ Սյունյաց ազատագրական դայքարի ժամանակ, ֆիդայյական դայքարի տարիներին, Հայաստանի Առաջին հան-

բերումի, հրամանատարներին տալիս
էն բարձր կոչումներ ու դաշտներ
զինվորներին խրախուսում դարձենե
րով:

Հայսնի է նաեւ, որ **1071-ին Մանազ**
կերտի ձակատանարտում կրած դարտու-
թյունից հետ բյուզանդական բանակուու-
կոված հայկական հեծելազոր գնաց ա-
րեւելք: Թուրքական ներխուժման դեռ
դայլարող Եգիպտոսի ֆարմիյան խա-
լիքները կոչ արեցին հայկական զորքերի
միահին հաստաել երկրում կարգ ու կա-
նոն: Դայերը գրավեցին Կահիրեն ու Ալե-
սանդրիան, Վերին Եգիպտոսում ճնշեցին

Մինչեւ մեր օրերը

բարեթության ժօղանում եւ վերջապես
նաեւ մեր օրերում:

ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԶԳՈՐՅՈՒԹՅԱՆ ՊԵՂՄԱՆ-
ՆԵՐՆԱԾ ՀԱյոց ԳՐԻՎԱԿԱՆ ՓԱՌԵՋ ՊԱՀԵՄԱ-
ՆԵԼ ՈՒ ԱՎԵԼԻ Է ԲԱՐՁՐԱԳԵՐԵԼ ՀԱՏԿԱՄԵՆ
հայոց այրուժին, որի մասին մեծ թվով
հիշատակություններ են ՊԱՀԵՄԱՆՎԵԼ
հայրենի եւ օսար ՊԱՏՄԻՉՅՆԵՐԻ ԵՐԿԵՐՆԱԾ,
ինչըս նաև ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱ-
ՍԻՐԻՆՅԱՅԻ ԱԺՄԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆԱԾ::

Հայոց այրուձին մշտապես թագավորի հոգածության ներփ էր: Տանելով նեկը մյուսից փայլում հաղթանակներ, որոնցից էր օրինակ՝ մաք 331 թ. **Գավամելայի ճակատամարտը**, որի ընթացքում հայոց այրուձին փախուստ մասնեց Ալեքսանդր Մակեդոնացու ծախս թեր՝ Պարտենինիմի զորք եւ հայսնկեց Մակեդոնացու թիկունքում: Ալեքսանդր Ստծի դասմությունը կարող էր հենց այդ օրն էլ ապարտվել, եթե հակառակ թերում դարսիկները չսասանվեին ու խուճառի չնաշնանվեին:

Ս.թ.ա. 68 թ. Արածանիի ճակատամատում Տիգրան Սեծը միայն հեծելազորով ջախջախեց Լուկովլոսի բանակին: Հս հռոմեացի դամնչածերի Կրասոսի ու Աստոնիոսի արեւելյան արշավների ձախողման դամաշառը հենց այդ հզոր նեցուլի բացակայությունն էր: Պահղանվել են մեծ թվով վկայություններ նաև այն ճամփին, որ 5-րդ դարում՝ Արշակունիների թագավորության անկումից հետո, Պարսկաստան ու Բյուզանդիան շարունակում էին օգտվել հայոց այրուձիից շռայլութեան վարձատերներով գիննվորական ծառայության համար: Այրուձիի հզորության վկայություն է նաև այն հայտնի փաստը, որ դարսիկները՝ վախենալով այրուձիի մարտական ուժից, հանուն սեփական անվտանգության կրասեցին հայկական հեծելազորի թիվը՝ դարձնելով այն 30 000, հետո՝ արարական իշխանության շարիները՝ 15 000:

Ինչ վերաբերում է մարտիկների թվաքանակին, աղա մեզ հասած տեղեկությունների համաձայն, **Պատի բազավորության ժամանակ** հայկական **այրուծիում կար մոտ 90 000 հեծյալ:** Հայտնի է նաև, որ Բյուզանդիայի իհմնանա սկզբից կայսեր թիկնազորն ու արքունական գումարը կազմում էին բացառապես հայերից: Այս միտումն ավելի ամրապնդվեց, եթե օսմանացիները հայութաց տրինի-

արք գալ բարձացան ուղարկած տուսա-
րի Աերկայացուցիչները: Որդես կանոն,
Բյուզանդիայում ծառայող հայկական
ջոկատները՝ մանավանդ այրուժին, ար-
ժանանում էին թերմ ու հարգայից վերա-

բեղվինների աղստամբությունը: Ավելին
նրանց հրամանատարը, աղավիննելու¹
այդ ահեղ ուժին, դարձավ խալիֆաթի
վեգիրը եւ Երկար սարհներ հաջողության
դեկավաեց Երկիրը:

Սակայն չկա մի ուժ, որ կարողանա եր
կար գոյություն ունենալ առանց հայրենին
ին, առանց սեփական ղետության... Դայ
կական այրուծին վեցին անգամ մար
տի ելավ Կիլիկյան թագավորության
ժամանակ, որի անկումից հետո անհետա
ցավ դատնության թատերաբէնից, չնայած
ստեղ-ստեղ համեստ էր զախիս զանազան
ղետությունների բանակներում: Սասման
վորապես սեղեկություններ կան, որ մաս
նակցել է 1410 թ. սեղի ունեցած Գրուն
վալդի հայմանի ճակարտամարտին:

Ավելացնենք, որ Հին Կայաստանու բանակի թիվն ու դասակարգումը ու բուհում էր Զորանամակով, որը խառարում էր՝ ըստ Մեծ Հայի չորս բոեւստա թյունների՝ հյուսիսային, հարավային, արևելյան ու արեւմայան դարդասների: Յուրաքանչյուր բոեւստությունը բաղկացած էր 21 կամ 22 նախարարությունից: Զորանամակում նշվում էր դրանց զորի թիվը վեց: Համաձայն ցայսօր դաստիարակած միակ Զորանամակի՝ Վաղ միջնադարում Արշակունյաների օրու, հայկական բանակը բաղկացած էր 124 000 նարշիկից, որոնցից 84 000-ը նախարարական զորին էին, 40 000-ը արքայական գնդեր՝ ուստի նիկուներն ու մարդեւական զորի: Արշակունյալիքի ժամանակ նախարարությունը հավաքում էին իրենց բանակներն ու կցում Զորանամակում նշված զորանիա վորումներին, անհրաժեշտության դեմքում էլ թագավորի հրամանով օգնում էին հայոց բանակի այլ խմբավորումներին:

Հայկական զինութք նոր մակարդակի բարձրացավ Կիլիկիայի հայկական տեսության ժամանակաշրջանում: Պետք է տուրուն, որն իր գոյության ողջ ընթացքում դատարապների մեջ էր, ուստի կանոնավոր եւ ուժեղ բանակ ունենալը անհնարինած բարեկարգություն էր: Աշական բանակի կազմակերպումն սկսվեց Եթուան Ռուբեն Մյան առաջին իշխանության օրին: Խաղաղ ժամանակ երկիրը կարողանում էր դահել 30.000-անոց բանակ: Պատերազմի ժամանակ բանակի թվակազմը հասնում է 60 հազարի (Տես Հայոց դատմությունը հասու II, գիրք 2-րդ, ՀՀ ԳԱԱ Պատմության հիմքները՝ 2014 թ. 326):

Բանակը բաղկացած է արումնի եւ հշտական գնդերից: Պատերազմների ժամանակ զյուլացիներից եւ խաղացիներից կազմվում է աշխարհազոր: Կազմ

Կիլիկիայի ղետության զինուժի առանձնահատկությունն այն էր, որ Օքա զինված ուժերում մեծ տեղ ուներ նաև ռազմական նավատորմը, առանց որի գոյության անհնար էր դաշտամել ղետության ծովային սահմանները: Նավատորմն անհրաժեշտ էր նաև ծովային առեւտի անվտանգությունն ապահովելու համար: Ռազմական նավատորմի հետակետերն էին Այսաք եւ Կորիկոսը:

Դարավոր ընդմիջումից հետո, երբ Վերականգնվեց դետականությունը, դրա վերակերտման ու օսար հրոսակների հարձակումներից լայտամության դաշվավոր առաջելությունը սասանեց ու իրականացրեց հայոց նորաստեղ բանակը: Իսկ մեր դատմության ամենակարեւոր անկյունադրաժերից մեկում՝ մեզ դարտադրված Արցախյան ազատագրական դատերազմում, ճակատամարտերի բոցերում ծնված հայոց բանակը ոչ միայն փայլում ու անթերի իրականացրեց հայ ժողովրդի դարավոր երազանքը եւ առաջին անգամ զիջելու փոխարեն թշնամուց հետ Վերադարձեց դատմական հայկական տարածների մի մասը, այլև հաստատ ու աներեր կանգնած է դիրերում եւ անթերի կատարում է իր սրբազն առաջելությունը՝ օսար ուսնագործություններից դաշտամում է հայրենի հողը, դաշիվն ու աղազան: Այդ դատերազմում իրենց փայլուն դրսւուրեցին ինչողես կամավորական ջոկամերը (հրամանատարներ՝ Լեռնիդ Ազգալյան, Թաքրու Կրտեյան, Արտ Ղուլյան եւ Հայ-Հայ ուրիշներ), այնուա էլ Երրորդ հանրադեռության եւ ԼՂՀ կանոնավոր զինուժը՝ կադրային զինվորականների դեկավարությանը (գեներալներ՝ Դավիթ Աբրամյան, Տիգրան Դրիգորյան, իշմանյան եւ Հայ ուրիշներ):

Ամփոփելով նշեմ, որ ջնայած մեց՝
հայերս, խաղաղասեր ժողովուրդ են,
սակայն դատության բոլոր կեռնաններ-
րում ունեցել են բանակ, որը ազգի հետ
գտնվել է օրգանական մեկ միասնության
մեջ: Եվ այդ դարավոր երթի ընթացքում
հայոց զինուժին որդես երևույթ, որ-
պես ղետականությունը վերածնող եւ սե-
փական ուժերին աղավինելու եւ մեր ա-
դագան ինքնուրույն կառուցելու կարեւոր
գործոնի բնորու են եղել հետեւյալ կարե-
լուրազուն հատկանիշները.

- անթերի կարգադրություն, ռազմական ծիծ դաստիարակություն, ռազմավեսի նրբություններին փայլու ժիրաղետում, ժիրասիրություն, միչ հավատարիմ մնալ տրված երդումին, աստեական վեհանձնություն եւ այլն,

Ազգական պատմության և աշխարհագրության թանգարան

Թիվ 45(357)
1 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ
2017

Նախ ՅԱՆ

Որդեսզի հասարակությունն էլ տեղյակ լիներ, թե դեռևս բարյունը ո՞ր գրողի գրերի տպագրության է աջակցելու, մշակույթի նախարար Արմեն Ամիրյանը գրողներին առաջարկել էր հետեւյալ տարբերակը. հեռուստաեսության ուղիղ եթերում գրողները ներկայացնում են իրենց անհիմ ստեղծագործությունները: Տաղավարում նստած են իրավաբաններ, գրականագետներ, մի խոսքով՝ մասնագիտական տարբեր օդակներ իրենց կարծիքն են հայտնում, հեռուստալսարանն էլ՝ իր: Ու բաց, թափանցիկ հարաբերությունների մինույթում որ գրողի ստեղծագործությունը հավանության արժանանար, դա էլ կտղագրվեր դետայագերով: Այս տարբերակը մեր գրողները մերժեցին. մերժեցին համարես միջին ու ավագ սերմի գրողները: Ունամ դաշճառաբանեցին, թե իրեն անուն, հեղինակություն ունեցող մատվորականներ են, «իրենց չի սազում գնան ուղիղ եթերներում միմսություն անեն, թե ինչ է դետությունը մի-երկու կողմեկ է տալու, որ գիրք տուեն»:

Նրանք, ովքեր առանց դեւական աջակցության ել կարող են ստագրվել, ստագրվեցին, նրանց, ում գրեթե առանց մեծագույն ջաների ել դիմի հասնեին ընթերցողին, հասան, բայց գրի նակատանք դեւական հարգալից ու ընդգծված մոտեցման կարիքն, անկախ ամեն ինչից, դեւ է լինի: Եր դեւույունն է զնահատում արժեներն ու բարձր արժեհամակարգ սահմանում, հասարակությունն այդ արժեների ու արժեհամակարգի համեմտ պահի ձգված է դաշնում, փորձում իր մտավոր, հոգեւոր որակները հասցնել-հավասարեցնել բարձր նշանողին: Գրողի, արհսիսի, կոնյոգիսորի, նկարչի նկատմամբ դեւական ակնածաննն ու զնահատանք դասի-արակող, կրթող, ուսուցանող, օրինակ ծառայող ինաս ունի:

հազար օրինակով, մեր ծնողները հասուկ բաժանորդագրվում էին, որ հայ, ռուս, արտասահմանյան դասականների ճատենաշարերը՝ որպես արժեթափոր ժառանգություն փոխանցեին մեզ, մենք էլ՝ մեր երեխաններին։ Ինչան էլ մեր գրողները բողոքին գրամմանությունից, վերեւների կուսակցական մամլիշներից, միեւնույն է, այդ նույն վերեւների կողմից մեծ հարգանքի ու հովանավորության էին արժանանում։ Եվ անկախության շրջանում գիրք-գրողի, նկանկարչի, արվեստ-արվեստագետի նկատմանը դեւական վերաբերմունքի կտրուկ շրջադարձն ու կայծականային արժեգրկման օրինաչափությունը դարձավ

վազդվի, ում ավելի շատ կճանաչի հասարակությունը
Այսինքն՝ կամաց-կամաց ձեւապուլում է ձեւաչափի գիրքն աղրանի է, այն դեմք է գովազդել, վաճառել ու շահույթ սահմանալ: Մեր Երկրում վերջին փուլը դեռ չի գործում, իսկ առաջին Երկրում՝ մասամբ Դրատարակիչները շահույթ չեն սահմանում, հազիվ գրի ծախսածածկումն են գոլուխ բերում բայց Երբ փոխվի գրի ու գրողի նկատմանը հասարակական վերաբերմունքը, գիրքը նաև շահույթաբեր կդառնա թե՛ հրաշտարակի, թե՛ գրողի համար:

Այսօր մի բանի գրող կա, որ
հրաշարակվելու խնդիր չունի
հրաշարակիչներն իրեն են ա-

խոսի ժրույթներում արմատներ գելու միտումներ ունեն: Ըստ թերզողների մի շեր կա, որ անհամբերությամբ սղասում է օրինակ՝ Կարեն Անտառյանի Արմեն Շեկոյանի, Գուրգեն Խանջյանի, Դովիկ Աֆյանի Արծվի Բախչինյանի, Միհր Առաքյանի, Արամ Պաշյանի Դուսիկ Արայի եւ էլի մի բան գրողների ուր գործերի հրապարակմանը: Նշանակում է՝ թե կուզ փոնր թվով, բայց գեղարվեստական գրականության կարիք ունեցող ինտելեկտուալ ընթերցասերներ ունեն, որոնց համար վերոնշյալ անունները սիրված ու գնահատված են:

Ժամանակակից գրողների համրահույսակելու, գիրքը հասա-

የኢትዮጵያዊነት, ቅዱስ ስልጣን

գրականություն անվանակարգում առաջին մրցանակին է արժանացել **Սիլվա Հովհաննիսյանը**, Երևորդ մրցանակին՝ **Էլփիկ Զոհրաբյանը**: Դրամատուրգիա անվանակարգում հաղթել է **Գուրգեն Խանջյանը**, Երկրորդ տեղում **Անուշ Ասլիբեկյանն** էր: Զափածոյի առաջին տեղում **Ներսես Աքաբեկյանն** էր, Երկրորդում՝ **Յուսիկ Արան**. արձակ անվանակարգի առաջին մրցանակակիրը **Համբարձում Համբարձումյանն** էր, Երկրորդ՝ **Յովհաննես Երանյանը**: Նախարարությունն առաջին տեղի համար սահմանել էր 500.000, իսկ Երկրորդ տեղի համար՝ 300.000 դրամ մրցանակ. բայց կա

ԳՐՈՒԹ ԺՎԱՆՎԿՎԿԻՑՆ

հասարակական արհամարհական վերաբերմունքի ձեւավորող:

Վերջին ժամանակներում
գիրքն ու գրողին արժեւորելու
փորձեր են արվում. հասկացել
են, որ արվեստի, գիտության ինչ
ճյուղ ու ոլորտ էլ զանան կա-
րեւորել, իմանում գիրքն է: Եթե
չկա իմաստեկս, մտավոր դա-
շաւ, չի լինի ոչիմ, եթե չկա
կրթվածության բավականա-
չափ ճակարդակ, եկարդ զար-

շակ՝ մագաղաք, ու վրայ զա-
գացնելու, սնտեսական ազ-
դակներ արթնացնելու որեւէ
հոլոս ունենալն անհոլոս է։
Ակսեց գովազդվել գիրք, օրի-
նակ՝ «Գիրք կարդալ նորաձեւ
է» վերնագրով ցուցադրասա-
ներ փակցվեցին, թարգմանա-
կան ու ժամանակակից գրա-
կանությունը բարողող հար-
թակներ ձեւավորվեցին։ Կար-
ծես սկսել են ջարդել ավան-
դական կարծրահմտերը. գրող-
ների հառուկ ցանկ կար, որ
դարսադիր ամեն տարի դեմք է
դեմովասերով հրատարակվեր։
Արդյուննում՝ գրական խոտան՝
ինչտան ուզես։ Քիմա դետու-
թյունը փոխել է նույնացն ու
գիրք հրատարակելու մոդելը.
Թող տպագրվի նա, ով դահա-
ջարկ ունի, ով ավելի շատ կօր-

ռաջարկում տղագրել նրանց
գրերը, օրինակ՝ Գուրզեն Խան-
ջան, Արամ Պահյան, Համբար-

շյալը ուղարկեց, ուստի ձևով նույն համբարձումյան, Լեռնա Խեջոյան, Դրա Սարիբեկյան Անգամ այդ դեմքում այս գրող-ների գրեթե մի խանի հարյուր օրինակով են սպառում: Գուրգեն Խանջյանը 7 գիր ունի, եթե դրանցից յուրաքանչյուրը տարեկան վաճառքի 1000 օրինակով, հեղինակը կարող է հանգիս աղրել, սոցիալական խնդիրներ լուծելու հաճար այս աշխատանքնով զգապահ ու իրեն նվիրել միայն գրելուն Բայց Խանջյանի գուցանիշ-

ԱԵՐՆ այսօր վատը չեն: Նրա վեր-
ջին գիրը վերջին 5 ամսում
վաճառվել է 300 օրինակով: Ա-
րամ Պայչանի, Դրաք Սարիբե-
կյանի ցուցանիշներն ավելի
լավը են, նրանց գրեթե 1000 օ-
րինակն է վաճառվել: Այսուս
որ կարելի է հոպս ունենալ, որ
ժամանակակից գրողներն ա-
վելի մեծ ժանաչում ձեռք կրե-
րեն ու ավելի մեծ դահանջակ
կունենան: Ժամանակակից
գրական-գեղարվեստական
միտք՝ հանձին մի բանի գրող-
ների, իննարտահայտման հե-
տարքրական ձեւաչափերի, ա-
զատ, անկառականության, համարձակ

րակությանը մոտեցնելով
նղաշակով մշակովիք նաև
խարարությունը նոյեմբերի
24-26-ը կազմակերպել էր գրի
Երևանյան փառատոն։ Ներկա
կայացված էին 25-ից ավելի
հրատարակիչներ իրենց լավաց
գույն հավաքածուներով։ Կամ
ճառվող գրերի գները մեծ նաև
սանր գեղշված էին։ հրատարա
կիչները դժոխ չեն առնելիք
ու գրի նկատմանը հանրության
հետարրությունից։ Բայց
մի բան դարձ ու ընդգծված էր
շատերն ինչքան էլ հետարրված
են եղել նոր լուս տեսած գրա
կանությանը, այնուամենայնին
գնել չեն կարողացել։ Գաղտնի
չէ, որ այսօր ինտելեկտուալ ժեռու
սը սոցիալական ամենօրյա
խնդիր է փորձում լուծել ու 5-
6.000 դրամը նրա մեկ օրվա կերպ
րակրվելու փողոն է։ Գրերի տար
դաշտական ներկայացնող-վաճա
ճառողները հաստատում են
այցելուներն ավելի շատ են
քան գնորդները, թեև այցելու
ների 90 տոկոսը լրտեսնեցին
գնորդ կիմներ, եթե գրամանը
գումար ունենար։ Խակ նրան
ում գրամանում գումար կա, գիշե
գնելու ներկին դահանջ չունեն
սա է զավակին։

Մշակույթի նախարարությունը ժամանակակից գրող Աներին հրատարակելու նոր մուսանցում է որդեգրել: Գրի Երևան նյան փառատոնի փականաճաշ Աներկայացվեցին այն գրողները, որոնց անհիմները լավագույնն են ծանաչվել: Մրցույթի 4 ամսակարգերում Աներկայացվել է 133 հայ: Ստեղծագործությունների հեղինակների անունները մասնագիտական համձնաժողովից զայտնի են դահվել, հանձնաժողովից անդամների անուններն են գայտնաբերում: Արդյունքում մանկապատասխանելիա-

Պայման՝ հեղինակներն այդ
գումարները դեմք է օգտագոր-
ծեն իրենց գրեթե սովորելու
համար:

Օրահրատարակչական գործում փորձառություն ունեցող մասնագետները վստահեցնում են, որ մրցանակակիր գրողներն առանց այդ էլ հրատարակչների կողմից դահանջված են ու նրանց գրեթե կտրագրեն սեփական ծախսերով, իսկ մրցանակ-դարգելները կմնան գրողներին՝ որպես հինորար: Նման փոքր գումարներ տուագրական ոլորտում սկսել են շրջանառվել: Դրատարակիչները մեր փոքր շուկային արդեն ժիրաբետում են, զիտեն, որ կան գրողներ, որոնք թեկուզ փոքր թվաքանակով, բայց ունեն հավատարիմ ընթերցողներ: Այսանց փոքր բյուջեի վրա կարելի է հովս դնել, զիրք տուագրելու ակնկալիք ունենալ:

Սովետական ժամանակների գրողներն ասդարձահսկական հոնորար են սացել: Այդ տարիներին գրական-գեղարվեստական, անգամ նաև ազիտական գրականություն ստեղծած սերնդի ներկայացուցչիները դասմում են, որ բյուջեից ահռելի գումարներ էին դրույ գրվում. խմբագրություններին՝ հրահանգվում էր՝ նշածե՛, ստեղծագործե՛, եղածը իշխումիչ ձեւափոխիւն, սղե՛, ին գումարը չի վերադարձվելու բյուջե: Այդ տարիներին էլ է գրական խոտան տղագրվել՝ ահռելի բանակով ու չափով՝ ահռելի բանակով ու չափով հոնորարի դիմաց: Մեր գրողների հոնորարները հասել են տասնյակ հազար ռուբլիների. օրինակ՝ Մերն խանգաղանն իր հերթական գրի համար սացել է 300.000 ռուբլի հոնորար, որը հավասար է այսօրվա 300.000 եվրոյի:

ՄԵՐԻ ՂԱԶԱՐՅԱՆ

Արվեստաբան

Դեռևս հմագույն շրջաններից հայերը սրբազն վերաբերնունի՛ են ունեցել իրենց ղասնության հանդեր եւ աշխատել են ղահ-ղանել հիշողության մեջ ամեն մի նանրանանություն թէ բա-նավոր ասերի եւ թէ գրավոր եր-կերի տեսնով։ Այդ ավանդույթի օնորիկվ է, որ այսօր մենք կարո-ղանում ենք վերականգնել ան-ցած-զնացած դատերի ղասնու-թյուններն իրենց ընորու միջա-վայրով եւ ղասկերացնել այն գործիչների կերպանները, որոնց ղասկերները, անգամ եթե երեւ-եղել են, աղա, ցավոն, չեն ղահ-ղանվել։ Մերօրյա արվեստագիտ-ներն այս տեսանկյունից մի հե-տարքի խնդիր առաջ են կանգ-նում, երբ, կարդալով աշրեր ժա-

Էիս մի կողմից Բյուզանդական կայրության, մյուս կողմից Արաբական խալիֆայության ազդեցության ոլորտում։ Այդ ժամանակաշրջանում, երբ Երկրի քաղաքական ուժերը դառնակածված էին եւ ճնշված, Եկեղեցին էր այն կառուցք, որի շուրջ համախմբվում էին հայկական ինքնության դահլիճանամբ մտահոգ նախարարներն ու գործիչները։ Ահա այդ դիսի դայմաններում էր, ոռ 717թ.-ի Հովհաննես Գ Օձնեցին ընտրվում է ամենայն հայոց կաթողիկոս եւ իր դիվանագիտական ու իմաստափրական հանձարով փորձում դատապահանել ժամանակի ճարտարավելութիւն։ Լինելով հոգեւոր առաջնորդ՝ Օձնեցին կարողանում է ճիշճ կողմնորոշվել քաղաքական լարված վիճակում՝ արեն թուլացող եւ, թեև իր սիտոնյա, բայց դավանանելով տարեւող Բյուզանդական

Այստեղ է, որ մեր առջև բացահայտվում է Օձնեցու իրական բնույթը ու երթյունը, եւ սա են փորձել հաղորդել իրենց բանդակով մեր արվեստագետները, ովքեր կերտել են Օձնեցու կերպարը մեկ ամբողջական բարաբեկորի մեջ՝ դարձակված՝ դրանով ժեօւելով վերջինիս հոգեւոր ուժն ու ճականությունը: Կարեւոր է ընդգծել, որ բանդակը ճասանք է ճշականական պիճակով: Կարելի է ասել, որ սա ամենից դաշկերավոր եղանակն է Օձնեցու նման գործիչներին բանդակելու համար, որոնք իրենց կյանքով եւ գործունեությամբ հաջող են ծխացող երկրի ավերակներից եւ նոր հսկությունուն նորոգել ժողովրդի հավասրությունը: Ինչպես մեր բանդակագործներն են ճաֆառել բարի հետ՝ կերտելու համար նոր կերպարը, այնպես եւ

վել, դուրս գալ իրեն կաշկանդր քարտ կաղանցներից, ինչը առում կենդանություն է տալի արձանին եւ դիմամիկա է հաղորդում:

Օձնեցին այն եզակի անհատականություններից է եղել մատանության մեջ, որ սրբազնություն իր կյանքի ընթացքում եւ ուժասին լեգենդներ ու առասպես ներ են հյուսվել: Օրինակ Հովհաննեանյանի մոտ երկու օծեր եղանակությամբ Օձնեցու ոսթեակ, ինչը կաղված է այս դատանության հետ, թե ինչպես է նա ձերին քարտի վերածել իր աղոթությունը [5]: Իսկ այս արձանում օծեր դատանության հետ որում աղերսն կարելի է տեսնել զայլարկող զարգացն մեջ, որը մի կողմից սես հղում է Հովհաննեսի՝ օծերի կաղված հրաշագործությունների վեհականությունը և ինչ մյուս կողմից՝ Ես մեկ ա

Օձնեցու հանդակուա վերջինիս բացակայությունը խոսում է հանդակի ժողովրդականության ճասակին, բնությանը նույն լինելու եւ այդ բնության մի ճասաք կազմելու մասին: Իրականության եւ հանդակի միջեւ այլևս սահմանները վերացված են այստեղ: Զանդակը դարձել է իր օջախահի բնական լրացումը: Եվ եթե հասկի եմ առնում, որ այս հանդակն ի սկզբանե նախատեսված է եղել տեղադրել Օձնեցու վերջին հանգրվանը դարձած Արդիի գյուղի եկեղեցու մոտ, որտեղ նա զգմել է եւ գրադպել ուսուցչությամբ, աղա մեր հանդակագրութեար՝ Սարգիսի եւ Գեղամի կողմից ընտրված ձեւակերտ-ման բոլոր լուծումները լավագույնն են արդարացվում: Նկատեմ, որ Օձնեցու հանդակը լակոնիկ է իր արտահայտչամիջոցներում եւ գերեւ ավելիդ մանրանամանություններից: Այստեղ իհան

ՅՈՎՅԱՆՆԵՍ Գ ՕՂՆԵՑՈՒ ԱՐՁԱՆ՝ ՆՎԻՐՎԱԾ ՆՐԱ ԳԱՅԱԿԱԼՄԱՆ 1300-ԱՄՅԱԿԻՆ

Կայսրության հետ համագործակցության փոխարեն նախադասական վությունը տալով մահմեդական երկիր հետ խաղաղ գոյակցության հեռանկարին, ինչը մեծ խիզախություն էր դահանջում: Այդոհսով նա կարողանում է ոչ միայն խոսափել Հայոց Եկեղեցու դեմ կատարվող ուժնձգություններից եւ արածվող աղանդավորական շարժմաններից, այլև ստեղծում բարենպաստ դայմաններ՝ Արաբական խալիֆայության հղափակության մերժությունը՝ կարողանությունը[3]: Դաստաելով ազգային Եկեղեցու սկզբումները՝ Օճնեցին հնարավորինս նարում է այն հունական ծիսական նորանություններից, վերականգնում Հայ Եկեղեցու խանգարված ծիսական կարգերը՝ Դվինի ժողովում ընդունված 32 կանոններով[4]: Նրա ծավալած գործունեությունն անցուց առանձնանում է իր կարեւորությամբ:

Սակայն այս ամենով հանդերձ, Հովհաննես Օձնեցին եղել է իսկական ասկես եւ հոգեւոր սկզբունքների տեր անձնավորություն, ինչ նաև են փաստում մեզ հասած վկայությունները: Եվ եթե մենք վերջակետ չդնենք այս-տեղ, որտեղ որ դրեւ է Հովհաննես Հովհանքանը՝ դատկերելով Օձնեցուն՝ որդես կաթողիկոս, այլ շարունակենք Գանձակեցու դատմությունն ընթերցել, աղակտեսնենք, թե ինչպես է նա դատասխանում խալիքի հիացմունքն ցուցադրելով իր ճնշու հագուստի տակ թագրած մազեղենն (թագիբ) հազութը:

Նա է դայլարել իր ողջ կյանքում՝
դահլիճներու հաճար Դայոց Ե-
կելեղեցու դեմքն ու դիմագիծը,
Դայաստանի հաճար աղազա
կերտել բարեր ձեւելով, ժայռեր
ձեռնելով՝ չերկարով անզամ ա-
րար խալիֆից եւ սփերելով Վեր-
ջինս զիոնմետի գմալ:

Արհասարակ, այս տանդակը ետողական ընկալման համար ցաւ ավելի հետարքրական է դաշնում ընորհիվ վարի անմշակ զանգվածների եւ ողորկ, հղված համապատասխան միջեւ հակադրման եղանակի: Օձնեցու դեմքն ու ձեռքերը հարթ են մծակված, մինչդեռ վարսերն ու հագուստը արված են կողից տաշվածներով, որոնք աստիճանաբար ձուլվում են ընդիանու վարե կտրի մեջ: Որդեսզի դեմքը լինի ընդգծված, գլխի ետևում ֆոնային հարթություն է բողնված, որը կատարված է ավելի մասն մծակմամբ, որ գլուխն ու ֆոնն առանձնանան իրարից ֆակտուրա-

Ների տարբերության հասվին: Այս բանդակային լուծումները հագեցած են նաև սիմվոլիկ ինասներով: Ինչպես հավելում են հենց բանդակագործները, կողմատած բարձր միտված է եղել հղելու Օճնեցու անսանձ եւ ազատատենչ բնավորությանը, իսկ ֆոնի խազվածները ներկայանում են որդես հայոց լատանության այն էջերը, որննցում է ամփոփված Օճնեցու ավանդը: Եթե դիտենք բանդակը երկու կողմերից, աղակտեսնեմ, թե ինչպես են գլխի եւ ֆոնի ծավալները միակցված այնպես, որ թվում է, թե Օճնեցին շարժման մեջ է՝ փորձելով որկ-

գամ ընդգծում վերջինիս համեմ
կեցվածք, որ չնայած իր կաթ
դիկոսական տիտղոսին, նի հս
սարակ գավազանով է:

Մեծ է եղիլ Օճնեցու վաստակը հայ մատենագրության մեջ եւ բազմաժան, գրել է շարական-ներ, եկեղեցական այլ աշխատություններ, երկեր: Տաճկանալով կտրել Հայոց եկեղեցին հունական դասկերապահական ավանդությունը, նա իր գրվածքներում սրբազնակերի դասանունի փոխարեն առաջ է բաւում խաչի դասանունիքը եւ հաստառում խաչի գրորության համերետ հավասն ու երկյուղածոնությունը: Նրա արձանում դա Ծովանի արտահայտված է բանդակի խաչաձեւ հորինվածի տեսիվ, որն իր գոլգահեռներն է գտնում նաեւ հայկական եկեղեցական ճարտարադատության խաչաձեւ հատակագծնան ավանդությի հետ: Խաչ դասկերապահ է նաեւ բանդակի կենսությունով անցնող գիշավոր առանցքի վրա: Արհասարակ, բանդակն ումի կուռ կառուցված եւ կրոնղափշին անբողջականություն, ինչի ընորհիկ ընդգծվում է եկեղեցի հոգեւոր կենսության:

Յությունը: Ների կրծքավանդակն ուղղված ձեռքերը կենտրոնացնում են դիտողի հայացքը, դրան է նորաստում նաև Օճնեցու գլխահակ շարժումը, որն իր հերթին արձագանքում է բանդակի գլխավոր առանցքին: Դագուստի թեսքերից վար բանդակն ունի եռանկյունա- Յայրյուրավոր տարիներ են մեզ բաժանում մեր նախնիներից, բայց արկեսի միջոցով է, որ նրանք կրկին վերածնվում են ուսափելի ձևերում՝ դառնալով կենդանի փարոսները մեր կյանքի եւ բաղաբակրության զարգացման ճանապարհին:

[2] Կիրակոս Գամճակեցի, Դայոց
դասմություն, Ե., 1982, էջ 59
[3] Չափավարչութեան հասեած իւն-

[3] Հասապուտը խալլիքի ուս զաված դայմանագրի համաձայն հայերը հրաժարվում էին Բյուզանդական կայս-

Դա կամ այլ առաջ է առաջ գույն կամ այլ առաջ է առաջ գույն կամ

գածության տակ: Այս դայնանագրի ընորհիվ ցաս նախարարների վերաբերմունք են իրենց տառապահութեան

բարձրության մասին պատճեն կազմակերպությունը հայտաբերվել է 2012 թվականի մայիսի 2-ին՝ Հայաստանի Հանրապետության առաջարկության մեջ:

հակյան Ե. Ա., «Դուշան Օձնեցին
եւ նրա ժամանակը», *Lրաբեր Դասա-
րականական Ծերտը*, Երևան, 2009, 1.

րակազան Գիտությունների, 2000, 1.
pp. 98-105, առցանց տես'
<http://lraber.asj-oa.am/1808/1/2000->

<http://www.sas.am>, Տարբ. 1/2003, 1/2003
1(98).pdf, այցը՝ 30.09.2017
[4] նոյն ժեղում

[5] Ինա՞ վիշտակոթողների, մաս-
րամասները տես՝ Գանձակեցի, էջ 61

Միհրան միաբանութեանը նուիրնուած Փրանսերէն նոր հասնու

Մխիթարեան միաբանութեան համար յորելեանական այս տարւում Լիոնում գրծող «Յայկական առքիւներ» մշակութային ընկերակցութիւնը անցեալ ամիս հրատարակել է «Մխիթարեան հայրերի յորելեանը. Սուրբ Ղազարի միաբանութեան Մայրավանի Երեխարիւրամեակը, 1717-2017» ժողովածումն: Քատոր համակարգել են ֆրանսիացի հայագէտ Բենար Ութիէն եւ լիոնարնակ դասմաբան Մաքսիմ Եւաղեանը (որոնց նաև նախարանի հեղինակներն են)՝ ականաւոր գիտնական, հայագէտ, Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութիւնում Վատիկանի դասութրակ Լեւոն արք. Զեփիեանի ուսուարութեանը:

Գիրը բաղկացած է չորս մասից եւ 12 գլխից: Առաջին գլուխը («Մխիթար Աքքահայրը եւ նրա դարաւողանը»), ընդգրկում է հետևելու յօդուածները՝ «Հայկական Անելկայութիւնը Վենետիկում» (Ո՞յ Առաքելեան, Մասին Եւադեան), «Մխիթար Սեբաստացի Աքքահայրը» (Լեւոն արք. Զեփիեան), «Մխիթարը՝ մեծ լեզուաբանը» (Գարդիլյա Ովուհուճեան) եւ «Հայ կիհիսուֆայական ավանդոյթը եւ Մխիթարի դղրոցը» (Բենեթեսսա Կոնսին Իվենտին): Երկրորդ մասում՝ «Երկու միաբանութիւն Երկու մօւակութային հարթութիւնում», ընդգրկուած են Յարութիւն Վարդապետ Պաշտկեանի «Վենետիկ Սուրբ Ղազարի միաբանութիւնը՝ հայ հոգեւոր եւ մասուր առաջնակարգ կենսուն» եւ Սիմոն Պատիկեանի «Վիեննայի Մխիթարեան հայրենի միաբանութիւնը» յօդուածները: Երրորդ բաժինը Վենագրուած է «Երկու մեծ դէմք», որը ներառում է Մարկ Նշանեանի «Միհայէլ Զամշէնանը ու նրա «Հայոց դասնութիւնը»

նը» եւ Վահան Վարդապետ Օհան նեամի «Դայր Ղետնդ Ալիշան. մի դայձառ Շայաստանի բանաստեղծը եւ դատմաբանը» յօդուածները իսկ որդես յաւելուած՝ Սախիմ Եւադեամի «Կազանովան հայ էր» փոքր նիւթը: Չորրորդ, ամենաընդհարձակ մասի վերտառութիւնն ե «Դէմի համընդիմանութիւն»: Այս բաժնին մաս են կազմում «Միսիքարեան արկածախնորութիւնը Վենետիկում. նախեռգան Եւրոպական արդիականութեան մասին» (Միքայէլ Նշանեան), «Վենետիկի Միսիքարեան հայրեց եւ հայ հոգեւոր Երաժշտութիւնը. մեծ դէմերց Ենրանց Ժառանգութիւնը» (Դայր Իթիւծեան), «Դայրեն թարգմանութիւնների աւանդը յունական Եւ ասորական հայրաբանութեանը» (Բեռնար Ութիէ), «Միսիքարեան հայրեդի նանկավարժական գործունեութիւնը» (Պատու Լուկիս), «Վենետիկի Միսիքարեանները Եւ միջազգային գեղարվեսը» (Արծուկ Բախչինեան), «Միսիքարեան հայ Եկեղեցու հայրը» եւ «Ուրբե

Վերջաբան. հայեաց դէմի ապօ-
գայ» (Լեւոն արք. ԶԵՒԵԱՅ) յ
դրաւծները: Գիրը եղրափակու-
են Միհրաբեան միաբանութես-
ժամանակագութիւնը, հեղինա-
ների կենսագրականները եւ մատ-
նագիտութիւն: Դառնը զարդարո-
են բազմաթիւ սեւ-սպիտակ եւ գր-
նաւոր տասկերներ:

«Հայկական աղբիւներ» մշակութային հայտնագործությունը, հիմնված 2006 թուականին, Արեգության մուտքում ճամանակապես ֆրանսիական հայոց հայոց դասմութեան մշակույթի տարածման նորագույն լուսակացությունը մինչ այս կերպով է կոչել հետեւեալ ֆրանսիական հրատարակութիւնները՝ «Հայաստանի տարիմ ծառաները». Հայաստանի գաւակները թուրքական դեմքեան ծառայութեան մեջ» (յունական դրամագիրք, 2006), Մարտի Եւաղեանի «Պարէ, կտոր մագաղաքէ եւ մետաղէ ժանեաներ. միջնադարեան Հայաստանի քաղաքացիութեան ժերմականութիւնը» (2006), «Հայաստանի քաղաքացիութեան կանութիւնը» (2006), «Հայաստանի արևոտնեան տուրքական արմաներին, սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի գործը» (2008) եւ «Հայաստանի սուրբ Գրիգոր՝ Թալլագի դաստիարակության պատմությունը. Ալբերի բարոնիչ հայաստանցի մի երիտրուկությունը հետեւի վրայ» (2011), Մուրադ Հասրությանի «Հայ ճարտարապետութեան դասմութիւն. ծագումից մինչ օրերը» (2010), Արման Զոհիս Ճեանի «Հայաստանցի ուխտաւութեան մեջ, Արեւուսիքի սրբեր» (2011), Վահագին Ելիսականի Սիրանուսեանի (Մարտի Եւաղեանի համագործակցությանը) «Տիգրանի փոխակերպությունները» (2 հատոր, 2014) «Հայաստան. դասմական ատլասը» (2016):

ԳԵԼԻՐԾ ՄՈՒՐԱՐԻ ԿՏԱՎՆԵՐԸ ԲՐԱՆԴԻՍ ԽԱՄԱԼԱՐԱՆՈՒՄ

Հասկանալով իհւելու և իհւեցնելու, ինչդեռ նաեւ ողբերգությունն ու ցավը ստեղծագործական աշխատանքներով ամոնելու կարեւորությունը, 1970 թվին Սիրիայում ծնված նկարիչ **Գելորգ Սուլադը** նկարների մի ամբողջ շարք է ղատարասել, որն այժմ Բրանդիսի համալսարանի «Միլրեդ Լի» դասկերասարանում (Ուոլթեր, Մասաչուսեթս) է ցուցադրվում:

Մուրախն իր կտավները ստեղծելիս համագործակցում է Երաժիշտների, Երգահանների եւ դարդների հետ: Մասնագետների բնորոշմանը նրանցում են թատերայնությունն, եւ լիրիկականությունն կա, որոնք սեւ գովանի գերակայության դայնաններում առավել ցայտուն են դարձնում կտավում ներկայացված թեժան: Կտավները աբսորվակ դատկերների միջոցով անցյալն են փառաբանում եւ ափսոսանի հայտնուած կորսի համար: Դիտորդը մի դահ կանճ է առնում կտավների առաջ եւ Երաժշտության հնչյունների ներք փորձում նշովի վերականգնել բանդված մշակութային արժեները:

Ցուցահանրեսում, որը շարունակվելու է մինչեւ 2018-ի հունվարի 21-ը, ներկայացվել է նաև 18-րդ դարի իտալացի փորագրիչ եւ ճարտարապետ Ջիռվաննի Բաժիսա Պիրանեզիի (1720-1778) փորագրանկարը, որն առնչվում է այժմ բարոկկա եղած հինավուրգ բաղադրիչ Ջակոմո հետ:

80 տարի անց Կանաչյանի «Արեղան» դարձյալ բեմում

Արշի Գորկու բնապատկերները Եյու Յորքում

«Անվերնագիր, 1944-45» մատիտանկար թղթի վրա

բացառապես նպիրված է Արհանձն գործերին, եթե աղբեկաց «Քրութիղ Ռան ֆարմում» նաև հանար նորովի է բացահայտ բնության զարթոնքը, կարու հիշել իր մանկության տարիները Վանա լճի ափերին: Միջավայրի օսար լինելով նա իր ուրույն տեսքը է զբաղեցրել ամերիկյան նկա չական արվեստի դասմության մեջ:

Ցուցահանդեսի առիթով հրաս
րակելէ նաև լրամնկարներով հս
րուս մի գեղեցիկ ալբոմ: Նոյեմբ
րի 21-ին դասկենարահի հրաս
րակչատան գրադարանում տեղի
ունեցել Կոզիմա Սփենսերի «Հ
ռանց Գորկու» (Without Gorky) ֆի
մի ցուցադրումը:

5

« Հովհաննես Տիգրանի պատմություն », 1947թ. յուղանկա

«Արաջին անգամ աշխարհի բեմերում» Երեկայացողմների շարփում Բրուկինի (Նյու Յորք) «Սասեր» թարոնում հոկտեմբերի 13-ին կայացել է Բարսեղ Կանաչյանի «Արեդամ» օպերայի դրեսիերան: Դայ ականավոր կոմլոդիսր, խնբավար, երաժծական եւ հասարակական գործիչ Կանաչյանը (1859-1967) օպերան գրել է ըստ Լեոն Շանթի «Ջին աստվածներ» դրամայի եւ առաջին անգամ բեմադրել 1939-ին, Բեյրութում: Նա բնադրությունը նվիրել է իր կողօք՝ Թիհուշինեհին, ով կատարել է Սեղայի դերը օպերայում:

«Արմինյն Միրու-Սփեթքեյք»ի հաղորդմանը այս անգամ օմերան բեմականացրել են Գուշ Սարգսյանն ու Մարիա Սահակյանը, Երաժշտական դեկավլար Զնարիկ Վարդանյանի եւ Խորենոցաք Սեդա Գանքարճյանի համագործակցությամբ։ Սարգսյանը Սեդայի սիրո ժխուր դասմությունը հյուսող օմերան հայտնաբերել է Հայաստանի արխիվներում։ Սահակյանը հիմնադիրն է Աստիկներ վկալ համույքին, որ Շուշի դարային համույքի հետ միասին ճամանակցել է բեմականացմանը, որն անց է կացվել Ամերիկայի Հայ եկեղեցու արեւելյան թեմի կազմակերպությամբ եւ Խաժակ արք։ Պարսանյանի նախագահությամբ։ Օրվա դատվաժան հյուրն է Եղիշ Կանաչյանի դրուստը՝ 90-ամյա Սեդա Կանաչյանը, ով Բնուտնից հառուկ այդ առթիվ ժամանել է Նյու Յորք։ «Կյանքիս ամենաերջանիկ օրն է։ 12 տարեկան էի, երբ հայրս առաջին անգամ բեմադրեց Բեյրութում։ Այսօր ես նորից վայելում եմ այն», ասել է նա։

«Արեղայի» բեմադրությունը Երկար ամիսների ժնազան աշխատանքի արդյունք է, խոստվանել են Սարգսյանն ու Սահակյանը:

Ն ԱՀԳ-ՄՏԱԿՈՒՅԹ

Արծվի ԲԱԽՉԻՆՅԱՆ

Ուսական բաղաբական շարժումների դատնությունը ավանդել է մի շարֆ հայուհիների անուններ, որոնց գործունեությունը, ննան գործիչների մեծ ճամփութես, դատնության վերահիմնածավորման հետ մեկտեղ արժեգործվել եւ մոռացվել է: Սակայն նրանցից մեկն իր հետագա ճշակութային գործունեությանը աջմահացել է արվեստի դատնության մեջ: Խոսքը **Նինա Ալաջանովա-Շուլցկոյի** ճամփին է, որին վիճակվել է լինել բոլոր ժամանակների տաս լավագույն կիմոնկարներից մեկը համարվող **Սերգեյ Եղիշենովի «Պոյզոնկին» գրահանակը**: Առաջապահ ստեղծագործության սերմարի հեղինակը:

1889-ի հոկտեմբերի 27-ին Եկատերինուղարում ծնված Նունե Փինարդոսի Աղաջանյանը հետագայում դիմում հայսնի լիներ որդես Նինա Ֆերդինանդրովնա Աղաջանյան (ազգանունը՝ Աղաջանյան ավելացնելով նաև ամուսնու ազգանունը՝ Շուտկոն): Հայրը՝ առեւտրական Փինարդոս Մարտիրոս Աղաջանյանը, տրամադրության մասնակցել է հակառական ընդհատակյա շարժմանը, 1877-1878 թթ. ռուսական պատրական դատավազից հետո փախել Ռուսաստան: Հաստատվելով Եկատերինուղարում՝ զբաղվել է առեւտրով, հասելք բարեկեցիկ դիրքի: Անուանացել է թեմ-ըյուկից գեղեցկատիւ հայուի Մարիամ Հովհաննեսի Աջանովայի (Աջանյան) հետ, ունեցել Նունե դաստիր եւ Գրիգոր որդուն: Կնոջ ճակատից հետո Փինարդոս-Ֆերդինանդը ամուսնացել է բենու հետ, որից ունեցել է Լեյա դստերը:

Նունեն ծննդավայրում հաճախել է մանկավարժական դասընթացների, իսկ Մոսկվայում ուսանել մանկավարժական դասընթացների դաշնա-քանակական բաժնունունում: Տակավին գիմնազիայի ուսանողութի՝ 1907-ին դարձել է բոլեւեվկյան կուսակցության անդամ, զբաղվել ընդհատակյա գործունեությամբ Կորոնեժում, Օրյոլում, Մոսկվայում, Իվանովո-Վոզնյանենսկում, Պետրովուրդում: Այդեւ է այլ ազգանվամբ, հինգ անգամ ձերբակալվել է եւ երկու անգամ ափսորվել: Նունեն-Սինան եղել է արագածարժ, եռանդրուն, ճարդիկ անձնավորություն: Դատահական չէ, որ ոստիկանական խուզարկումները նոր մականունը դրել են «Խորանանկ» կամ «Թիթեռնիկ»:

Նիմա Աղաջանովան 1914-ին եղել է «Ռաբոնից» անսագրի դատախանառու բարոնությար, 1917-ին ընտրվել բոլցեկիլյան կուսակցության Պետրոգրադի եւ Վիբորգի կոմիտեների անդամ եւ Վիբորգի շրջանի Պետրոգրադյան խորհրդի դատագնաց: Պետրոգրադում 1917-ի փետրվարին կազմակերպել է կանանց ցույցեր, մասնակցել «Կրեսի» բանից գրավմանը, Ֆինլանդական կայարանում հանդիդել է Լենինին եւ Վիբորգյան շրջկոմի դատվիրակաների հետ համանել նոր կուսակցական տոմսը: Ամռանը մասնակցել է Պետրոգրադի բոլցեկների երկրորդ համաժողովին, իսկ աշնանը եղել այն անձանց շարում, ովքեր դատաստել են Վիբորգյան շրջանի խորվությանը: Բոլցեկների հիմանության գլուխ անցնելուց հետո Աղաջանովան նշանակվել է Աշխատանքի ժողովրդական կոմիսարիանի գործերի կառավարիչ: Ռուսական բաղադրային պատրաստությամբ անցնելուց հետո Աղաջանովան նշանակվել է Աշխատանքի ժողովրդական կոմիսարիանի գործերի կառավարիչ: Ռուսական բաղադրային պատրաստությամբ անցնելուց հետո Աղաջանովան դատերազմի արիներին նա աշխատել է ընդհատակում Նովկոռսկի կոմիտե եւ Ռուսություն, Բելոռուսիայի ռազմահեղափոխական կոմիտեում, արտաին գործերի ժողովրդական կոմիսարիանում, Կոմինստերնում: 1921-1922 թթ. դիվանագիտական աշխատանք է կատարել Պրահայի խորհրդային դեսպանատանը:

Գաղտնաբառը բարելավացած է:

կինոաժիսարհ է եղել 1924-ին՝ խորհրդային կինեմատոգրաֆի կայացման վաղ փուլում, աշխատանքի անցնելով «Սեժարովոնֆիլմ» կինոստուդիայում: Ամոլսկին՝ Կիրիլ Շուտկոն, 1920-ականներին եղել է Յանառուսական կենտրոնական գործադիր կոմիտեի կինոյի գործով վարիչը: Նիմա Աղաջանովայի ստենարով էկրան բարձրացած առաջին կինոնկարը Բ. Չայկովսկու եւ Օ. Ռախմանովայի «Սոմիակների թիկունու» (ստենարի համահեղինակ Օսիդ Մրիլս Գրել է նաև ղաճակագիրը («Տրամվայ կանգառը», «1941 թվական») եւ հոգ վաճներ («Ինչ գրեցին եւ ինչ տեսան է րանին», «Ով կարող է լինել ստենարի հեղինակ» եւ այլն), որոնցում թիշ չեն ուսագրավ դիտարկումները (օրինակ, «Ացյալը, ներկան եւ աղաջան համեմատու, տեսնելու կարողության մեջ են միա ճանաչվում իրական մարդկային արժեները»):

Ֆիլմն էր (1925): 1925-ին ռուսական առաջին հեղափոխության 20-ամյակի առնչությամբ Համառուսական կենտրոնական գործադիր կոմիտեի հորեցանական հանձնախումբը հաստատել է Աղաջանովայի «1905 թվականը» կինոսցենարը: Ծխախոտի թղթի մի բանի թերթի վրա նա գրի է առել 1905 թվականի կարեւոր իրադարձությունները՝ «Դրեսյայի կրիվները, համառուսական երկարուղային գործադուլը, «Պույոմկին» գրա-

ջին բոլցեւիկ մարդն էր, որին ես հանդիպեցի ոչ որպես «զինկոճի»....., ոչ որպես «ղեկավարի»...., այլ հենց որպես նարդու։ Մատվորականի համար, որը հեղափոխության առնչել էր 1917 թվականից հետո, անխուսափելի է եղել «Ես»-ի եւ «Արանք»-ի փուլը, մինչեւ որ ՏԵՂԻ կունենար խորհրդային հեղափոխական «ՃԵՆ»-ի հասկացողության միաձուլումը։ Եվ այդ անցումի մեջ իմձ ամուր կերպով օգնեց փորձիկ, կաղորւաշյա, անթխած, անսահման համես եւ սիրելի Նունե Աղաջանովան։ Եվ դրա համար՝ Արան իմ ամենաշերմ Ընորհակալությունը»։

Նինա Աղաջանովա-Շուլցոյի մասին ջերմ հույսեր է գտել նաեւ նրա ուսանող, փիլիսոփա, հրադարակախոս, բննադիմա Վազիմիր Ռազմունին: Դայազգի սցենարիստուիկին ԿՐՊԻ-ում եղել է նրա դիմումային աշխատանքի խորհրդատուն: Ռազմունին նրան հիշել է որպես «կոռ-

A black and white portrait photograph of a young woman with dark, curly hair. She is wearing a light-colored, horizontally striped sailor-style top. Her gaze is directed towards the right side of the frame. The lighting is soft, creating a gentle shadow on the left side of her face.

A black and white close-up photograph focusing on a person's neck and chin. The individual is wearing a thick, horizontally striped scarf. The lighting is soft, creating a gentle shadow on the right side of the face and neck.

հանավի աղստամբությունը: Հենց Աղօջանովայի առաջարկով են ֆիլմը թեմադրիչ հրավիրել 27-ամյա Սերգեյ Երենստեյնին, որի դեբյուտը՝ «Գործադրություն», հանարվում էր «առաջին դրուետարական ճշմարտացի ֆիլմը»: Կիրիլ Շուտկոն Եյզենստեյնին հրավիրել է որոշ ժամանակ ապրել եւ աշխատել մերձ մոսկովյան իրենց աճառանցության Ստեղծագործական միջավայր էր (այս ամը Շուտկոն աճուահմմերից բացի սարեւ հարկաբաժիներ էին գրադեցնություններ, հայտնի գրող և արքայի բարեկարգություններ): Հայազգի սցենարիստությունը եւ Երիտասարդ կինոթեմադրիչների աշխատանքի ընթացքում «1905 թվական»՝ «Պոյսյոնկինի» դրվագը վերածվել է ինքնուրույն սցենարի, որի հիման վրա էլ նոյն թվականին ստեղծվել մինչ օրս իր արտակարգ դարսունվագությունը հասկանանան անհանդառ վայրէ

Ակարահանճան անսախաղեղ վարդեցին տուքյամբ զարմացնող էլեմենտներուն կինոգլուխութեանը: Տեղին է նույն, ու վաղ Երիտասարդության տարիներին՝ 1902 եւ 1905 թթ., Սինա Աղաջանովա երկու անգամ անձամբ տեսել է «Խէսա Պոյսոնկին Տավրիշեսկի» գրահանակը:

Սինա Աղաջանովա-Շուտկոն հեղինակել է նաև ռեժիսորներ Ա. Ռոմճի, Լ. Շեֆքերի, Ա. Պերեգուլյայի եւ Լ. Սուլյանի «Կրասնայա Պրեսնյա» (1926), Յա. Ուրինովի «Նավասի Իվան Գալաչ» (1929), Վ. Պուլովկինի «Դասալիքը» (1933), Ա. Լաբեզնիկովի եւ Ա. Կրասնուտիսավսկի համացործակցությամբ՝ ժամկաների բեմագրերը: Սա համեստ եկել նաև որդես բեմադրիչ՝ Լեյ Կովկասի:

Ըստի հետ 1930-ին Ազգարահանելով «Եկու Բույդի Երկու» ֆիլմը՝ ռուսական բարագիական դաստիազմի տարիների կրկնելի արժեսների ճակատագրի մասին:

uniGIGA

unigra

ձառու, նուրբ մանկավարժի, որ վճռել է շատ աղաղաղավոր գրողների ճակատագիրը:Մինչեւ հիմա հիմունք են այն մամկավարժական տակտով, որով Նիմա Ֆերդինանդովնան զրուցում էր անսահման տարբեր ճաւաcesքի տեր ուսանողների հետ: Նրա յուրաքանչյուր, երեսն բավական խիս դիտողությունները չեն ստանում, այլ բարձրացնում էին բոլորին, ում հետ նա սփյուռք էր որդես մանկավարժ եւ խորհրդատու:Քիչ ժամանակ չանցավ, եւ Նիմա Ֆերդինանդովնան վերջապես 1949 թվականին սաւցավ դրցենի կողում, չնայած էլ ո՞վ, եթե ոչ նա՛ դիմի լիներ սցենարական վարդետության ամբիոնի դրոֆեսոր: Կրկին չդիմացա եւ խնդրեցի ներկա լինել նրա՝ դասիմանաներով ավանդական թեյախոնությանը: Միակ բանը, որ այդ դաժան տարիներին կարող էի նրան նվիրել, ԽՍՀՄ Գիտությունների ակադեմիայի փիլիսոփայության ինստիտուտի ասդիրանուրա ընդունվելու մասին բաղկածն էր, որով նախասահմանվեց իմ ողջ հետագա ստեղծագործական կյանքը որդես դասախոս, հրադարակախոս, գիտնական: Նվիրել եւ համբուրել նրա կանացի փոքր ձեռքը, նրա, որի դայձառ աչերի լույսը լուսավորել էր նրա աշակերտներից շատերի աղագան, որոն իրենց դասվակոր տեղը գտան մեր ամենեկին ոչ դուրս կյանդում...»:

Աղաջանովա-Շուլցեն 1934-1938 թթ.
աշխատել է Ոհազայի խորհրդային դես-
տանատանը: 1939-ին Վերադարձել է կի-
նո, եղել «Սոյուզգետֆիլմ» կինոստո-
դիայի սցենարական բաժնի վարչիք տե-
ղակալ, գլխավոր խնբագիր եւ խորհրդա-
տու: Երկրորդ համաշխարհային պատ-
րազմի տարիներին ադրել է էվակուա-
ցիայում՝ Տաջիկստանում: 1945-1952
թթ. Նինա Աղաջանովան սցենարական
Վարդետություն է դասավանդել Կինե-
մատորաֆիայի համամիութենական
դետական ինսիտուտու (1949-ից եղել
«Կինոյի դրամատուրգիա» ամբիոնի դր-
ցենս): Կախճանվել է 1974-ի դեկտեմբե-
րի 14-ին, Մոսկվայում: Աղաջանովա-
Շուլցենի մասն է Ի. Լեյբերովի եւ Զ.
Պորտգուլովայի «Նումեն սիրանմք»

գիրը (Լենինգրադ, 1985):
Եվ վերջում ավելացնենք, որ Նինա Ա-
ղաջանովան անտարբեր չի եղել իր ժո-
ղովրդի հանրեալ դրա վկայությունն են
նրա անձնական արխիվում դահվող
հայ ժողովրդի դատնության, ռուսական
բաղաբական շարժմանը հայ կանանց
մասնակցության վերաբերյալ swrpt
նյութերը...